

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 34.

Onsdagen den 21 mars, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr vice talmannen.

§ 1.

Herr vice talmannen anmälde till fortsatt handläggning konstitutionsutskottets utlåtande, nr 6, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision i visst syfte av grundlagarna och därmed sammanhängande författningar, m. m.

*Ang. revision
av grundla-
garna m. m.*

Punkten 2:o) föredrogs. Därvid yttrade:

Herr Hallén: Herr talman! Vid denna punkt i utskottets utlåtande är, såsom kammarens ledamöter behagade finna, en reservation avgiven av samtliga utskottets vänstermän. Ehuru det under diskussionen förut i dag framhållits, att vi på vänstersidan inom utskottet icke ville biträda den motivering, som utskottets högerhalva hade fått knuten till utlåtandet, skall jag be att ännu en gång få stryka under, att vi inom utskottet på den sida jag tillhör icke alls velat vara med om, att utlåtandets motivering skulle få en, jag skulle vilja säga, nonchalant och föraktfullt ligkiltig form, som faktiskt ligger i den ytterst knapphändig och skäligen överlägsna motivering, som utskottsmajoriteten här givit. Vi hörde ju också, hur särskilt en talare på högernsida uppkallat mot sig åtskilliga protester, för att han på detta sätt ytterst lättvindigt ville gå ifrån de allvarliga frågor, som här föreligga.

Tvärtom måste man väl erkänna, att intrycket av den uppriktiga idealism, som har besjälat motionären, stegras ännu mer, när man stannar inför den stora motionskomplexen nr 289. Såsom jag vill minnas, fälldes i utskottet det uttrycket, att här ha vi att göra med ett mänskligt dokument, som i all sin rika mångfald likvisst är uttryck för den revolterande känsla av både harm och protest, som tidens alla hemska företeelser äro ägnade att framkalla.

Detta gör, att då man vill öva någon kritik mot den stora motionen i allmänhet, så gör man det verkligen med en viss betänk-

Ang. revision
av grundlagarna m. m.

(Forts.)

samhet och en viss tvekan. Det har också visat sig för övrigt under förmiddagens plenum, att på vissa punkter är denna motion skäligen stark. Vid sidan av vad man kan kalla rent utopiska drag, har det också visat sig, att där funnits synnerligen praktiska yrkanden, och på en punkt ha ju också motionären och vi reservanter, som på den punkten gingo tillsammans med honom, kunnat annotera en framgång här i kammaren.

Jag vill alltså säga, att om vi i alla fall våga oss på en kritik av motionen, så fritaga vi oss från att ens ett ögonblick bli miss-tänkta för att vilja på något slags ytligt sätt negligera det berättigade, som ligger i en sådan mot det allmänna tillståndet riktad protest, som motionen innebär. Man kan väl icke neka till, att så tillvida har motionären alldeles rätt, att över hela vår nu varande författning och för övrigt över stora delar av vårt samfundsliv i allmänhet dröjer det kvar något otidsenligt och föråldrat och, kan man gärna säga, något rent av oförnuftigt i mångt och mycket, och vi träffa också ganska rika inslag av varjehanda orättvisor och oförnuft vart vi än rikta vår kritik. Mycket av allt detta, det vill jag för min ringa del även betona, har också herr Lindhagen i geniala, enkla och lyckligt funna vändningar skisserat och strukit under. Det erkännandet äro vi å vår sida inom utskottet alla ense om, såsom jag tror.

Men då vi i alla fall här kommit till ett avslagsyrkande, så beror detta naturligtvis därpå, att vi icke velat lägga oss i selen för detta reformprojekt, sådant som det här är framfört, då det ju icke ger några lämpliga utgångspunkter. Det måste sägas, även om det av motionären tas illa upp, att det, trots all otvetydig och ärlig idealism, som genomandas detta förslag från början till slut, likaväl som allt annat mänskligt är uppfyllt av mycket, som vi icke vilja utan vidare vara med om. Vi se ju, huru det vimlar av ena gången fyndiga tankekorn och ett annat ögonblick av tämligen oklara begrepp. En annan gång är det personligt färgade angrepp, jag vill icke säga personliga insinuationer, men åtminstone tycker man sig skymta fram ganska kända anletsdrag både här och var, så att man verkligen kan tveka om att gå fram på dessa linjer, när det gäller att kritisera bestående förhållanden. När man alltså ena gången tycker sig märka, att det är en kritik av ganska personlig art och udd, ser man kanske i nästa ögonblick en lika stark strävan till objektivitet och till att lägga fram sakerna på ett objektivt sätt utan något syftande till person. En annan gång märker man också ibland det myckna, som herr Lindhagen berör — ty det är snart sagt allt möjligt mellan himmel och jord, som rymmes i denna motion — hurusom sida vid sida med fragmentariska uppslag av värde förekommer ett sysslände eller rentav plottrande med smådetaljer. Allt detta gör, att, ehuru motionen genomandas av denna otvetydiga idealism, det icke är lätt att utan vidare gå i bräschan för ett sådant komplex av ganska olikartade önsknningar, yrkanden och påståenden. Jag förstår väl, att motionären själv icke tycker om ett sådant omdöme, men jag har åtminstone den känslan, att motionen dock ger en bild av ett ganska mo-

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.

(Forts.)

sakartat kåseri över tidevarvets skuggsida, och då kan man fråga sig, om det icke är av ett tvivelaktigt värde att använda detta såsom grundval och utgångspunkt för det nyskapande av samhället och människorna, som motionären påkallar och som naturligtvis även jag tror, att de allra flesta av oss äro ense om, att det måste ske.

Just denna omständighet, att motionen är sammansatt av olikartade strömningar och olikartade stycken, har gjort, att vi å vänstersidan inom utskottet, icke kunnat finna motionen såsom någon slags lämplig utgångspunkt för omdaningar i den stora skala, som motionären åsyftar, och därför ha vi också biträtt utskottets avslagsyrkande. Men då vi icke gilla den motivering utskottet gett, enär vi anse den vara i hög grad orättvis och sträva efter att bagatellisera dessa frågor, vilket vi icke ett ögonblick velat vara med om, ha vi icke biträtt motiveringen, utan avgivit en egen reservation, och i anslutning till densamma ber jag för min del att få yrka bifall till utskottets hemställan med uteslutande och ogillande av motiveringen.

Herr Lindhagen: Enligt min uppfattning hade utskottsutlåtandet med dess uppställning bort avfattas åtminstone så, att det generella yrkandet tagits först, och sedan de speciella i särskilda motioner utbrutna sakerna. Nu har utskottet gått en motsatt väg, och föredragningen av punkterna har också kommit att gå samma väg, och på det sättet blir slutyrkandet, som nu göres, ännu mer mosaikartat, än vad den föregående talaren ansåg det hela vara.

Vad som nu återstår såsom icke behandlat är helt enkelt följande: politisk rösträtt för kvinnor, allmän och lika rösträtt utan förmögenhetsstreck, upphävandet av första kammaren och den förmögenhetsgraderade kommunala röstskalan samt den saken, att en ny tid icke kan förlikas med den gamla konungamakten, vilken bör överflyttas till historien. Dessa saker äro ganska påtagliga, och dem skulle man kanske rent av här kunna vara med på, så att om man nu skulle yrka bifall härtill, gäller det ju endast sådant, som redan förut varit föremål för kammarens behandling.

Men nu är det hela i alla fall förkylt, så att det gör detsamma, vad man yrkar eller tänker, men jag vill dock erinra, att här föreligga olika förslag, och man kan då i detta fall såsom i alla andra taga upp varje sak för sig och bestämma sig för, om man är med om den saken eller icke. På så sätt gicks ju till väga på förmiddagen.

Jag skall nu icke ställa de här ärendena under vidare debatt, utan får allenast fästa uppmärksamheten på, att det hela slutar med följande yrkande: Att grundlagarna måtte revideras i syfte att den svenska konstitutionen i den nya tid, som bör komma, må bättre än hitintills uppbyggas på rätten i stället för makten, på folkupplysning och självstyrelse i stället för lydnad under auktoriteter eller med andra ord på en ordning, som i statslivet möjliggör, skyddar och värdesätter även den egna personlighetens inre utveckling och den andliga friheten för alla samt sålunda bereder rum för demokratiska människor i de demokratiska ordningarna.

Jag ber att få hemställa om bifall till detta yrkande.

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)

Herr Hallendorff: Herr talman! Jag hade kanske bort nöja mig med det yrkande, som nyss framställdes av herr Hallén, då ju konstitutionsutskottets förevarande betänkande redan blivit bifallet av första kammaren och det sålunda icke lär spela någon särskilt stor roll, vare sig vi här godkänna motiveringen eller icke; resultatet blir i huvudsak detsamma beträffande den förevarande motionen.

Då emellertid herr Hallén tillfogade några anmärkningar gentemot utskottets motivering, anmärkningar, som visserligen framkommo i förmiddags och som jag då sökte bemöta, känner jag mig ännu en gång nödsakad att till hävdande av, att när man inte med rätt kan påbörda konstitutionsutskottet att ha fullständigt negligerat motionerna och den konstitutionsutskottet jämlikt grundlagarna ålagda skyldighet, ännu en gång peka på ofullständigheten i utredningen och i förberedelserna till de nu föreliggande motionerna.

Till detta vill jag endast för min personliga del säga ännu en sak. Det är väl knappast någon, som i denna kammare under debatten har så oförbehållsamt i många stycken förklarat sin anslutning till en hel del av den kritik, vilken herr Lindhagen här utövat, som just jag, och det förefaller mig, som om det erkännandet icke bör betraktas såsom varande av mindre värde än ett erkännande, som visserligen i allmänhet betonar ett större intresse för motionen, men som för övrigt vid varje särskild punkt i huvudsak vänder om sig till avslag eller möjligtvis till ett så skruvat bifall, att motionären själv blir tveksam om, hur han skall uppfatta det.

Beträffande det slutyrkande, som motionären framförde och nyss uppläst, skall jag ganska uppriktigt instämma i detsamma. Jag skulle kanske icke ha använt samma ord, men det är i alla fall där mycket, som jag vill vara med om. Vad motionären här vill ha är i själva verket ett helt folkuppfostringsprogram. Men det är ju icke möjligt att genom lagstiftning åstadkomma en så förändrad folkuppfostran, som han önskar. Det är just den bristande motsvarigheten mellan motionärens delvis mycket goda samhällskritik och hans olika yrkanden, som framträder även i denna punkt, och det är därför, som jag icke nu kan annat än på grund av de betänkligheter, som konstitutionsutskottet här anført, yrka avslag å motionen.

Herr Lindhagen: Det är ju klart, att man med de framlagda förslagen icke kan helt omskapa världen. Detta krav har aldrig kunnat på en gång uppställas. Förslagen vilja bidra till att göra det lättare för utvecklingen att komma fram i den rätta riktningen. Den siste talaren ser ju av exemplet från Ryssland, huru som man där söker främja utvecklingen genom att avskaffa tsarvälde, och allt sådant där, som alltid stått i vägen för mänsklighetens frigörelse, och nu komma de lyckliga följderna därav helt plötsligt över Finland och öppna den även av den siste talaren för det landet så efterlängtade vägen till frihet. Allt detta synes nu komma för Finland såsom ett brev på posten. Konstitutionen har för-

*Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)*

visso sin betydelse, och finge vi blott kvinnans rösträtt och första kammaren komme bort och den ärftliga regeringsmakten bleve pensionerad m. m. sådant, skulle det här bli ett helt annat liv; här skulle det växa i dalarna, och det skulle här nalkas andlig kultur och allt möjligt.

Herr Hallén: Herr talman, mina herrar! Det var ett yttrande av motionären, som jag i alla fall icke kan låta stå riktigt oemotsagt. Han ville påskina, att vad som här återstode, sedan hans många yttranden undergått den behandling, som de fått, vore kvinnans rösträtt och en del författningsyrkanden, och han sade, att detta vore av sådan natur och verkligen så pass praktiskt lagt, att man skulle väl kunna taga itu med det likasåväl som med det föregående. Jag skulle verkligen vilja begagna tillfället att för kammaren och för herr Lindhagen framhålla, att det finnes i denna motion en hel del andra saker, som ännu icke alls varit uppe, men som jag tror måhända kunna vara värda några minuters uppmärksamhet. Det är nämligen så, att motionen även bäres upp av ett mycket ofta förekommande allmänt resonemang, som inbjuder till åtskillig kritik.

Det kanske är alldeles lönlöst, men jag skulle dock vilja rent principiellt och i all vördsamhet hemställa till herr Lindhagen, om det icke kunde vara skäl i att taga i övervägande, om han icke borde i rikare grad än hittills begagna helt andra metoder för den propaganda, som det nu är fråga om. Nu tillåter jag mig att i det stycket jämställa herr Lindhagen med Kungl. Maj:t. Herr Lindhagen har själv vid ett tillfälle motionerat om, att Kungl. Maj:t skulle taga i övervägande avskaffandet av sig självt, och det ansåg herr Lindhagen icke vara något så orimligt yrkande. Då skulle man också kunna hemställa, om icke herr Lindhagen skulle vilja själv taga i övervägande, huruvida han icke borde inrikta detta arbete, som vi förresten i stort sett äro ense om, på något annorlunda lagda linjer. Jag har nämligen det intrycket — jag vet icke alls i vad mån det delas av andra — att hans uttalanden, kanske alldeles oavsiktligt, komma fram, jag må säga en smula anspråksfullt och ibland vittnande om en viss brist på självkritik, såsom när herr Lindhagen säger på ett ställe i motionen, att han i »en något jagad stämning» strövat igenom alla tillvarons vinklar och vrår och samlat sina intryck och reflexioner i en mångfald yrkanden och önskemål, och sedan besvär en hel nation och nästan hela mänskligheten, att man skall upphöja dessa hans förslag till gällande lag. En annan människa frågar sig, om man icke står inför något over ävne, när man går fram på en sådan stor, bred och vittfamnande front. Nog kunna vi litet var bära fram sådana där motioner, om också icke lika kvalitativt, så åtminstone lika kvantitativt vittfamnande och omfångsrika. Jag tänker i det stycket på mig själv. Jag skall tillåta mig att anföra ett exempel från det arbetsfält, som jag särskilt velat intressera mig för, nämligen det rent kyrkliga. Där finnes en hel massa önskemål, ja, det rent av vimlar av trängande reformkrav och behov. Där finnes t. ex. i fråga om det religiösa tänkandet en massa

Ang. revision
av grundla-
garna n. n.
(Forts.)

dogmer och föreställningar, som blivit mer eller mindre ohållbara i och med den nya världsbild, som kommit fram. Det finnes, skulle man kunna säga, anakronismer i hundra- och tusental på det religiösa området, och de stå kvar såsom gengångare från en gammal övervunnen tidpunkt, och det är i själva verket vänner och främjare av vårt kyrkliga och religiösa liv, som erkänna, att detta är något, som måste bort, ty det kan hämma nutidens religiösa liv och religiösa tänkande. Men frågan blir då: skall man gå fram t. ex. i riksdagen med motioner och påkalla den lagstiftande församlingens medverkan till sådana reformer, som, det vågar jag påstå, äro fullt så trängande ur den allmänna folkbildningens, folkupplysningens och det allmänna rättstänkandets synpunkt? Det gäller där verkligen icke några småsaker, åtminstone enligt min uppfattning, men jag skulle verkligen aldrig vilja bära fram sådant till riksdagen.

Nu kanske herr Lindhagen säger: jo, kom blott och motionera; i den mån som det befrämjar den andliga friheten och utvecklingen av rättstänkandet och sådant, skall jag lämna mitt bistånd. Ja, kanske herr Lindhagen resonerar på det sättet, men jag gör det icke. Jag tänker i stället som så, att det är mycket i tiden och livet självt, som under utvecklingens lopp får verka och gjuta ett bättre och sannare innehåll i de gamla formerna. Men där det är alldeles omöjligt att fylla dessa former med nytt innehåll och där det finnes fara för ett måhända beständigt stillastående på samma plattform och där man kan riskera andligt mörker eller förvillelse i begrepp och tänkande, ja, där måste man naturligtvis taga till ett energiskt arbete. Men då får man rikta in sig på agitation, propaganda, folkupplysning o. s. v. för att få en bred verksamhets- och angreppsfront för att få bort det gamla och få fram det nya i stället. Om man komme t. ex. med en motion om att den sedligt religiösa förkunnelsen i vårt land måtte befrias från låt oss säga de gammaltestamentliga föreställningarna angående hela världsbilden och man därvid framhölle, att de verkade hindersamt för den religiösa utvecklingen i vår tid och att man verkligen borde se till, att forskningens och förnuftets landvinningar på dessa områden finge komma till sin rätt just med hänsyn till en sund religiös utveckling, om någon sålunda skulle vilja komma och kräva något slags skydd antingen i grundlagen eller på annat sätt för ett sådant viktigt framstegsarbete och reformarbete på det andliga livets område, då måste man väl fråga, sig, om det vore klokt att gå på en sådan linje och om det icke vore mycket bättre att arbeta ute ibland människorna på helt andra vägar för att nå fram till det åsyftade målet. Jag saknar nämligen, och det gör antagligen ganska många här i kammaren, herr Lindhagens kolartro på, att man skapar nya världar genom politisk verksamhet i allmänhet, och ännu mindre tror jag det kan ske genom några riksdagsbeslut.

Jag tycker för övrigt, att det är litet inkonsekvent att nu draga åtminstone en del av dessa generella önskingar inför riksdagen. Herr Lindhagens motion andas ju gång efter annan, på många ställen, en viss misstro och ringaktning för den nuvarande riksdagen. Detta är

ju ett gammalt känt faktum, och det är en misstro, som egentligen drabbar oss allesammans, hög som låg. Den drabbar, såsom det kommer fram uti en passus, statsministerämbetets alltid farliga innehavare, enligt herr Lindhagens uppfattning farlig alltså icke blott just nu, utan allt framgent. Och misstron sträcker sig ända ner till riksdagsmännen, som på flera ställen, enligt vad jag kunnat finna, stämplas som ett slags lycksökande underhuggare i partimonarkernas händer. Man kan då icke tycka annat än att det är litet besynnerligt, att han vädjar till en sådan institution och att den anses kunna duga till att lämna sin medverkan till så pass viktiga frågor, som det här gäller. Men herr Lindhagen svarar, att det är naturligtvis som att så på hälleberget, det är ingenting att hoppas av dessa människor, utan han tänker sig i stället en framtida, bättre folkrepresentation. Men även herr Lindhagen kan icke, när han skall skissera upp, huru en sådan framtida riksdag eller ett sådant framtida parlament skall taga sig ut, neka till att det lurar faror och risker över allt. Han erkänner att sådana människor bli snart sagt från begynnelsen bekajade med vissa fel; så länge de äro i minoriteten går det väl an, men så snart som deras makt växer och de komma att höra till majoriteten, äro de i stort sett ohjälpligt förlorade. De bliva maktlystna och, om inte annat, duka de under för personlighetsdödande auktoritetstro. När alltså på sådant sätt icke blott de nuvarande folkrepresentationerna, utan snart sagt vilka folkrepresentationer man än tänker sig i framtiden liksom eo ipso, i sig själva, i sitt eget väsen bära en mängd mindrevärdiga anlag eller otjänliga egenskaper o. s. v., då kan man väl fråga sig: är det klokt att för detta stora, viktiga reformarbete på denna breda front kalla på riksdagen och låta den bliva primus motor i allt detta arbete? Den är ju icke den ursprungliga kraften, utan det är ju klart, såsom herr Lindhagen säger, att behoven och direktiven skola komma underifrån, men den skall bli den makt, som angiver riktlinjerna och skisserar upp det nya, som skall komma. Jag tycker för min del, att en sådan enligt herr Lindhagens uppfattning och enligt naturens ordning alltid i viss mening mindervärdig församling icke borde vara lämplig att få bära faderskapet till alla dessa stora reformprojekt. Jag ber naturligtvis att icke bli beskylld för att jag därmed skulle syfta på de författningsyrkanden och dylikt, som herr Lindhagen fört fram, utan på andra av betydligt mera allmän och generell art. Dessutom skulle jag vilja, ty jag vet icke något annat sätt att få göra det, beröra den frågan, om det icke i alla fall i en del av herr Lindhagens yrkanden och direktiv av mera allmän natur ligger något ganska förgängligt och växlande. Jag tänker icke på den yttre formen, då han det ena året har såsom motto ett yttrande av Geijer och det andra året ett språk ur Hezekiel eller Daniel eller Nya testamentet. Herr Lindhagen invänder kanske med rätta, att den ena devisen av en av mänsklighetens vise eller heroer kan växla om med en annan, om man vill pränta in ett sanningens ord. Det går jag med på, men ibland undrar jag, om icke herr Lindhagen låter förleda sig väl långt i det stycket, när han nu på sina strövtåg inom ideologiska geogra-

*Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)*

Ang. revision
av grundlagarna m. m.
(Forts.)

fiens marker hamnar i den yttersta östern. Det finnes ett uttryck i motionen, som jag gnott och läst på nog så mycket, där herr Lindhagen säger, att »vi behöva en sammansmältning mellan det värdefulla i västerns och österns samhällsordningar med ett starkt inslag tillika av den europeiska minoritetskulturen». Sådana där saker måste man taga emot med en viss kritik. Jag förstår icke, vilka österns samhällsordningar som äro av så stor betydelse. Tänker man på Kina, undrar jag mycket, om Kinas samfundsordning är så lycklig för den »gula jordens» fattiga proletärer? Kan det vara så värst mycket att hämta därifrån, som vi böra så att säga koppla in i vårt nya samfundsarbete? Jag kan aldrig tro, att det är exempelvis Japan, herr Lindhagen tänker på. Det skall icke vara på många punkter, där icke det arma Japan lyckats kopiera hela det europeiska eländet. Se på dess industrialism och dess hänsynslöst arbetande kapitalism. Då återstår icke något annat stort kulturfolk än Indiens, då det är fråga om »österns samfundsordningar». Och vad av bestående värde som är att hämta därifrån för oss kan jag icke fatta. Att herr Lindhagen stannat inför de asiatiska och mongoliska folken och tyckt sig finna något andligt släktttycke med dem, är för mig alldeles obegripligt, liksom att han vill sätta deras speciella prägel på det arbete vi skulle taga i tu med. Att vi stå tvekande inför dylika projekt, det må icke förtänkas oss. Herr Lindhagen talar om att det är av brådskande natur, innan »den vita olyckan» hunnit, som han säger, grumla Asiens själ. Ja, sannerligen om det vore så väl, att Asiens själ vore ogrumlad, så att vi där hade ett värdefullt tillskott för den nya samhällsbyggnaden, då vore det en sak, men tyvärr ligger det icke så.

Jag anförde detta exempel för att visa, att det är en viss risk, om man skall följa hans olika uppslag det ena eller andra året, uppslag som bero på orsaker, som jag icke känner, personliga studier eller annat. Herr Lindhagen kommer det ena året med ett uppslag om sammansmältning mellan det värdefulla i österns och västerns samhällsordningar. Det har jag icke hört talas om förut, utan det är ett nytt projekt, och då må det icke förtänkas oss andra, att vi, innan vi fått korten på bordet, icke vilja arbeta i den riktningen; att vi stå tvivlande, det är skäligen ursäktligt. Det skulle kunna hända, att ett annat år det vore något ställe av Mohammed i Koranen, där det fanns ett — kanske sant och kärnfullt ord för resten — som talade om de gamla arabstammarnas enkla och spartanska liv, och att det gäve anledning till ett resonemang i en motion om vikten av att vi under kampen mot den moderna industrialismen och den moderna njutningslivet sökte tillägna oss de idéer, som Mohammed sökte föra fram på sin tid bland sina trosbekännare, ett resonemang, som kanske vore nog så riktigt. Men jag måste finna, att dessa växlingar i uppslag och direktiv, som man då och då kan märka, göra, att motionären får ursäkta, att man icke vet, hur långt man är på säker grund, utan det kan komma något annat nytt. Nu kan herr Lindhagen alldeles riktigt invända, att även om uppslagen och vittnesbörden från olika år av den stora världskulturen komma från så olika håll, är det dock en röd tråd, som går igenom det hela, nämligen arbetet för friheten och

för ett fritt och lyckligt samhälle. Ja, det må så vara, men det händer, att på det sättet lägges det ena gången på ett sätt och andra gången på ett annat sätt en viss prägel på direktiven och yrkandena, som kanske sedan växla gestalt ganska betydligt.

*Ang. revision
av grundlagarna m. m.
(Forts.)*

Sedan skulle jag, medan jag har ordet, vilja säga, att i fråga om det allmänna resonemang, som herr Lindhagen för fram, tycker jag, att han begär åtskilliga orättvisor mot både denna folkrepresentation och sådana i allmänhet. Herr Lindhagen talar till exempel om att den parlamentariska striden är icke något annat än en ganska farvlig kamp om makten, och på ett annat ställe säges det alldeles uttryckligt, att det är en strid mellan partierna om makten. Det är ju att hallstämla icke minst socialdemokratiens arbete såsom varken mer eller mindre än en tarvlig maktlystnad, och jag tycker, att herr Lindhagen gör oss stor orättvisa därvidlag, då han icke vill erkänna, att denna strävan efter makten icke är ett slutändamål utan ett medel att söka förverkliga de syften för nationens stora flertal, som vi anse absolut nödvändiga och välsignelsebringande. Det blir något suggererande och bestickande i den argumenteringen, när man säger, att partiernas främste män, som herr Lindhagen själv ibland erkänner, kunna privat vara nog så hyggliga och präktiga individer, men fördärvas ohjälpligt, så fort de komma i spetsen för folkrörelser eller partier då det blir personlig maktlystnad. Det vimlar naturligtvis av sådant inom alla partier, men man får icke generalisera saken så, utan man måste erkänna, att strävandet efter makt kan dikteras av ädlare bevekelsegrunder än herr Lindhagen antagit.

Sedan tycker jag, att när herr Lindhagen gisslar auktoritetstron, så riskerar han att göra sig skyldig till överdrifter. Herr Lindhagen gripes själv till slut av en nästan patologisk skräck för auktoriteter, och den oviljan stegras om möjligt, när det är fråga om partiauktoriteter. Då blir det nästan som om man finge den känslan, att herr Lindhagen önskar få ett samhälle, där det icke finnes någon majoritet, ty så fort som en minoritet blir majoritet, är den snart sagt förlorad. Det erkänner herr Lindhagen själv, då han talar om riksdagsgrupper, som övergå från minoritet till att bli majoritet. De inträda då i ett högst ödesdigert och farligt stadium. Han erkänner det också i fråga om tidningspressen, då han säger, att representerar den en fåtalig skara — jag minnes icke hur uttrycket fallit — då för den en ärlig och hederlig och rättskaffens politik, så länge den är dess representant. Ja, därom kan man ibland få litet tvivel, men även om så vore, är det ju erkänt, att de äro ohjälpligt förlorade, så fort de bli majoriteter. Då befinna vi oss i en fullständig cirkel. Då vet jag icke var man skall börja med arbetet, ty det kan icke undvikas, att det blir majoriteter, stora, förkrossande sådana. Herr Lindhagen har varit med om att medverka till ett andra kammarens majoritetsbeslut sådant som det, då vi fingo igenom yrkandet på referendum. Hur går det då? Herr Lindhagen har tänkt sig, att dessa olika riktningar skola på ett broderligt och kollegialt sätt samarbeta, utan att majoriteten skall få lägga sin hårda hand över alltsammans. Ja, herr Lindhagen har på den punkten några resonemanger, som jag tycker man speciellt ur socialdemokratisk och demokratisk synpunkt icke

Ang. revision
av grundlä-
garna m. m.
(Forts.)

bör gå fullständigt förbi. Det talas på ett ställe i motionen om den risk, som ligger i att regeringar ha så pass stor makt som de ha. Där talar herr Lindhagen om det riskabla i partiregeringar. Det är riktigt, att det skapar en del tråkiga historier; kanske man kan säga, att man sett det av samtliga de partiregeringar, som funnits, och man får nog se sådant även i framtiden. Det erkänner jag. Sedan talar herr Lindhagen om, icke en landsregering, men en koalitionsregering, där personer med olika uppfattningar skulle komma tillsammans, och herr Lindhagen betvivlar icke, att de skulle utträtta mycket gott. Han säger: »I den mån en större krets människor kan samlas på neutral mark utanför de nuvarande partimotsättningarna i deras exklusiva positioner, så nalkas en viktig nydaning inom politiken.» Och sedan framhålles det i annat sammanhang, att man skulle kunna tänka sig om en sådan samling av förstående människor, att de skulle sitta inne med en sådan politisk makt, att de trots motsatta uppfattningar skulle kunna enas om en objektiv realpolitik. Det vore idealiskt att tänka sig det, men hur skulle det vara möjligt med den utveckling vi ha — vi tänka på arbetareklassens intressen, vi tänka på de kapitalistiska sammanslutningarnas intressen, vi tänka likaledes på de djupa klyftor, som finnas i fråga om rent etiska och andliga frågor i vårt land — att människorna skulle från olika håll komma tillsammans för att samarbeta och bedriva en objektiv realpolitik? Det får jag bekänna, att hur önskligt det än vore, är det orimligt att tänka sig. Det vore att söka övertyga oss om att vi kunna nå fram till social och politisk världsfred, och det står väl i strid icke minst emot det socialdemokratiska resonemang, som utgår från att de olika klassernas och de olika intressenas strid icke kan förhindras, utan att det måste bli en strid, som måste utkämpas till det sista. Men herr Lindhagen tycks av rädsla för majoriteten drivas därhän, att man kunde tänka sig en sådan utveckling, att regeringen bleve besjälad av en sådan där objektiv känsla för rätten, att den i alla fall gjorde sin plikt och anlade rent sakliga synpunkter på det arbete, som den hade sig förelagt. Jag har icke kunnat finna något annat uppslag från herr Lindhagens sida för att förhindra de risker som majoritetspolitiken skulle föra med sig, och ju mer man stannar inför detta uppslag, desto mera tycker man att det verkar som en cirkel, som man aldrig kommer ur. Det tycks icke bliva någon hjälp på det sättet.

Som sagt, trots all berättigad kritik, som herr Lindhagen har riktat mot partilivet och förtrycket av enskilda, som tycks vara något ofrånkomligt ont, så vill jag säga, att man går väl för långt, när man gör som herr Lindhagen, då han på sidan 25 anför följande uttalande av Göthe: »Ingenting är vedervärdigare än majoriteten, ty den består av några få kraftiga föregångare, av skälmar som ackommodera sig, av svaga som assimilera sig och av massan, som linkar efter utan att hava en aning om vad den vill.» Jag tycker, vilken läckerbit skall detta icke vara, icke minst för all demokratis och alla folkrörelsers belackare, som icke lära underlåta att använda detta Göthes citat vid valrörelser och andra tillfällen. Naturligtvis ligger det en viss sanning i detta, men en schematisk dom över folk-

*Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts)*

rörelser och allt annat blir dock alltid ett stycke orättvisa och skapar en skev uppfattning om de problem, som kunna vara svåra nog ändå att taga itu med.

Jag vill sedan icke gå in på den kritik av parlamentarismen i snart sagt vilken form den uppträder, som herr Lindhagen har företagit, då detta skulle föra alldeles för långt. I stället skulle jag vilja säga, att när herr Lindhagen i sin motion talar om den nya tid, som vi behöva — och jag vill säga att i stort sett tro jag och mina partikamrater, att denna tid skall komma, vi vilja icke försvara den tid som är — och när han säger, att arbetet för denna nya tid kräver en offensiv på stor front och att även vi på vår lilla nordfront böra göra vad vi kunna för att gå med i detta arbete, ja, då får man också se till, att man hämtar sina vapen ur en arsenal där alla vapen om möjligt äro lika värda och av lika god effektivitet. Herr Lindhagen säger på ett ställe bittra, men som det tyckes träffande ord om det sätt, varpå partier bekämpa varandra. Han yttrar nämligen: »Egna brister finnas icke, och egna förtjänster antaga vid reklamtrummornas ljud fabelaktiga gestaltningar, under det motståndarens svaga punkter belysas med förstöringsglas och hans redbara avsikter förhånas eller ihjältigas.» — — »Alla levande värden förintas under denna beskjutning med grovt artilleri, spärreld, giftiga gaser och stinkbomber.» Många andra sådana uttryck, hämtade från kriget förekomma. Jag skulle vilja säga, att det gäller nog att se till, att vid striden på den stora fronten, där vi alla i mån av krafter vilja vara med, att se till, säger jag, vilka vapen man för. Det kan hända, att en del av dem äro mindervärdiga eller icke fullt honetta. Gamla träsvärd höra till de förra, giftiga gasbomber till de senare. Motionären tycks ej vara främmande för någondera. Jag skulle vilja fråga herr Lindhagen, om han tror, att man medverkar till att stärka vare sig stridslusten eller arbetsglädjen hos dem, som få det enligt herr Lindhagens uppfattning ytterst pinsamma uppdraget att föra de breda lagrens talan, när man om dem kan fälla ett sådant yttrande som det här följande: »Under dagen höjas även officiellt fanor med avlägsna, ja oupphinneliga mål inskrivna på dukarna och efter mörkret tändas facklor som symboler och vägvisare för folket. Men när dettas representanter skola träda in genom stora porten till parlamenten, ställas fanorna utanför på ena sidan och kastas facklorna att förbrinna å den andra sidan. Om någon söker smuggla med sig ett litet fälttecken eller bönfaller om plats åtminstone i någon vrå för en liten värmande låga, dånar ett unisont rytande från alla maktmedvetna partiets kommandobryggor: släck ljuset ögonblickligen, här måste vara mörkt, vi slåss om makten och driva praktisk politik.»

Jag tycker, att när man använder sådana vapen i striden på den stora fronten, där alla måste vara med, då får man riskera, att de, som inbjudas till fronten, bliva litet tveksamma och undra, vad slags vapen det är, som användas för en sådan strid.

Herr Lindhagen: Som vi hörde, var det en mycket olika

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)

läggning på det anförande, som den siste talaren höll där uppe från sin bänk, och på det, som han sedan höll från talarstolen, och jag undrade just, då jag hörde honom först, huru länge de vackra orden däruppe skulle komma att räcka. Jag tror, att när den siste talaren kom ned och höll sitt sista anförande, han däri inlade vad han *verkliga* ville ha sagt, och därefter är det icke mycket kvar av det föregående yttrandet. Det är i alla fall bra, att vi nu veta, någorlunda var vi ha varandra.

Nu är det litet svårt att följa den siste talaren och få något grepp i hans något obegripbara dialektik. Han antydde upprepade gånger, att i motionen förekom åtskilligt riktigt men på samma gång synes detta riktiga vara ganska klandervärt. Jag vet icke heller, om han vill vara med om och göra något mot det tillstånd, som motionen riktar sig emot. Jag uppfattade honom så, att han kanske ville göra något men på samma gång var hela anförandet ett negerande så vitt jag kunde finna av all djärvare handling och vilja i politiken.

I motionen är icke alls fråga om allt mellan himmel och jord, ett ganska bekvämt påstående för dem, för vilka motionen är obekvämt. Den sysslar med »den ångestfyllda nödvändigheten att rycka folkets politiska uppfostran ur partiledningarnas och partipressens händer» samt att bereda rum för andlig frihet även i politiken och enkanterligen även *inom* partierna.

Motionen vilar på en lång erfarenhet. Jag har varit med om mycket, slagits för åtskilligt med växlande lycka och haft tillfälle att få en grundlig inblick bakom alla partiernas kulisser, även högerns, kan jag gott säga. Jag vet, huru det går till inom de olika partierna, och har tillhört folkpartiet, liberala samlingspartiet, vildarna, socialdemokratiska partiet samt liberala och socialdemokratiska partiernas förtroenderåd. Överallt är kampen om makten mellan och inom partierna skjuten i förgrunden. I det socialdemokratiska partiprogrammet står erövrandet av den politiska makten upptaget såsom ett slutmål. Därför har jag kommit till den bestämda uppfattningen, att det måste komma något nytt in i politiken. Det är icke nog med striden för formernas frihet och den ekonomiska friheten, det måste också kämpas för den andliga friheten. Min erfarenhet har lärt mig detta, och när jag hörde den siste talaren streta emot, tänkte jag att han dock som kristen bekännare borde vara med om att något mera av självövertvinnelse kommer in i politiken. Men det tycktes han vara fjärran från, och det ser ut som om han på alla sätt ville bagatellisera även denna liksom all annan utopism. Om vi, när vi komma tillsammans, kunde få kämpa icke endast om makt utan ock om realiteter och erkänna, att det finnes något som heter *andlig frihet!*

Den siste talaren menade, att en strid för den socialdemokratiska åskådningen blir i alla fall en strid om makt och intressen. När jag hörde detta tal, kom jag också att tänka på det kristna ordet: frid på jorden och människorna en god vilja. Det är något som man kan arbeta för, jag höll på att säga »i Herrans namn», men om icke det, åtminstone i socialdemokratiens namn. Den siste talaren utslöt i själva verket ur socialdemokratiens strävan den i dess pro-

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)

gram påbjudna kampen för andlig frihet i politiken, men han talar förmodligen gärna på fredsmöten därom ute i landet. Detta går icke ihop denna atskillnad mellan politik på folkmöten och politik i riksdagen. Jag tror emellertid icke, att den ene kan övertyga den andre. Det är nog bäst, att var och en handlar efter sin egen läggning. Jag följer min psyke och han får följa sin. Det är nog bäst, att det går till på det sättet och icke den ene söker föreskriva sitt sinnelag såsom lag för den andre.

Jag har den bestämda uppfattningen, att det blir icke något bevänt med vårt politiska arbete, förrän vi segra något över oss själva, och bereda plats för ett dylikt bemödande inom parlamenten. Särskilt lägges en sorgligt död hand enligt min uppfattning på det kommandes löften om de s. k. idealen, som icke äro något annat än obeskurna realiteter, icke kunde få någon plats i den parlamentariska politiken utan överallt vid alla tillfällen måste vika för sönderbrutna stycken av en figur.

Jag vet för min del egentligen icke något högre än den kristna etiken och tycker, att den står ofantligt mycket över partiernas och således även socialdemokratiens etik. Den siste talaren höll åter mera på den senare föreföll det. Jag ställer mig däremot skeptisk mot de religiösa dogmerna, vilka han förmodligen såsom statskyrko- präst mer eller mindre omfattar. På det sättet skilja vi oss åt märkbart i både det ena och det andra.

Denna föreliggande framställning må självfallet vara bristfällig såsom fallet också är med herr Halléns anförande, men den är å andra sidan resultatet av personlig erfarenhet och personlig utveckling och innehåller åtskilligt, som jag vill hava sagt, innan jag tilläventyrs går ifrån politiken, vilket ju en gång kan inträffa.

Den siste talaren och jag se icke det politiska tillståndet med samma ögon, han har icke genomlevat och genomtritt det på samma sätt som jag. Jag hyser icke något förakt för människor utan säger nu som alltid, att vi äro till anlagen lika bra och dåliga allesammans. Min ståndpunkt är en annan än den föregående talarens, och rör sig icke i en cirkel. Då jag angriper majoriteter, är det icke därför att jag anser, att människorna äro så dåliga, utan därför att det är *institutionerna*, som göra dem dåliga, tvinga oss att bli va det. Jag tror, att om vi bleve av med en massa bråte av föräldrade konstitutioner och maktkonstellationer och finge mera andlig frihet, om människorna icke kommanderades varandra, att tycka som vi själva och att rösta på order, så skulle vi bli mycket förträffligare allesammans. Det skulle växa i våra spår både fredens välsignelser och andra goda saker. Den siste talaren har funnit sig till rätta i de nuvarande förhållandena, han har intet intresse av mina uppfattningar och därför ej heller läst och uppfattat vad som verkligen står i motionen och dess sammanhang med det aktuella politiska livet. Den siste talaren må för övrigt säga vad han vill: längre syftande mål äro portförbjudna inom riksdagen. Rörande det han därvid läste upp ur motionen, vill jag säga: det är riktigt, ty så går det till.

Den siste talaren började sitt anförande med något, som egent-

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)

ligen var anledningen till att jag begärde ordet. Det var den karaktäristik som man från socialdemokratiskt majoritetshåll funnit på att använda för min republikmotion och i sitt nödläge aldrig tröttnar på att upprepa. Denna motion skulle nämligen, säger man, gå ut på, att Kungl. Maj:t skulle avskaffa sig själv. Jag gick in i det socialdemokratiska partiet på grund av dess politiska program. Jag trodde, att vad man uppför på sitt *politiska* program, det var det också meningen att arbeta för i politiken och med politiken menar jag icke bara politiken bland massorna och på folkmöten, utan jag vill föra samman denna aktion med politiken i parlamenten och regeringarna samt icke göra någon skillnad. Den stora bristen är just, att man gör en sådan skillnad. På programmet har man nu också införandet av republiken. Detta överensstämde precis med min erfarenhet och uppfattning, och vi se nu, hur det ryska folket fått den lärdomen, att monarkien kanske icke är så bra alltid. Det rå icke monarkerna för, såsom herr Hallén och jag veta bägge två, utan det är institutionerna, som skapa dem sådana de bli. Då tog några medlemmar i socialdemokratiska partiet upp denna programpunkt även i riksdagen för att börja skapa opinion i landet mot ett skadligt statsskick. Sällan om ens någonsin i mitt liv har jag skådat en sådan vrede, jag kan nästan säga ursinne som uppstod bland den socialdemokratiska regeringsmakten över att den saken fördes upp inom riksdagen — jag har ännu icke kunnat hämta mig från min förvåning däröver — under det att de djupa leden däremot ögonblickligen tyckte, att detta var i alla fall någonting, som man borde taga fasta på. Den socialdemokratiska regeringsmakten uppfann då detta formulär, att motionärerna ville att kungen skulle avskaffa sig själv, och det kunde man alldeles icke vara med om. Hur länge skall då republik stå på programmet? Jo, säger man, till dess händelserna komma dit av sig själva. Skall man verkligen föra upp sådana frågor på sitt politiska program, som skola stå där på sådant sätt och skylta? Då kan man lika gärna ha dem kvar endast i sitt tänkande, ty på det politiska programmet ha de då sannerligen ingenting att göra.

Nu är det i alla fall så, att människans vilja gunås dock har någonting att betyda. Vi se överallt, att där man vill någonting, där utträttas någonting och först då är det någonting verkligt kommer. Det har blivit en verklig lära, på grund av vårt sysslande med det ekonomiska ständigt och jämt. att gripas av en slags fatalism. att vi icke skola göra något, utan här skola vi stå och så kommer plötsligt en tidsvåg och först då är man redo att flyta upp som spånor på dess topp och ropa: här äro vi. Vi skola väl dock försöka att själva genom vår vilja *skapa* denna tidsvåg. Hela historien är full med tilldragelser, skapade av viljor, till och med av en enda persons vilja.

Nu är icke alls fråga om att Kungl. Maj:t skall avskaffa sig själv. Kungl. Maj:t är regeringen, regeringen, regeringen och icke Konungen personligen. Överallt inom socialdemokratien sprides genom riksdagsgruppens majoritet det ovannämnda formuläret om den

dumme Lindhagen, som ville att man skall skriva till kungen personligen, ty det stod i motionen »Konungen». Nu vet väl annars var och en någorlunda politiskt hemmastadd person, att med Konungen menas Kungl. Maj:t i regeringen, ty riksdagen skriver aldrig till Konungen personligen, men hur man än präntar in detta, så generar man sig icke att ständigt påstå motsatsen och herr Hallén skattade också nu läraktigt åt formuläret.

För övrigt är detta också ett bevis på hur mycket herr Hallén tror på bibelordet frid på jorden och människorna en god vilja. Jag tycker, att det är en förolämpning egentligen mot en monark att tro, att han alltid skall vara så bakom flötet, att han icke under trycket av en folkmening på regeringens inrådan frivilligt avgår från sin post. Nu har tsaren avskaffat sig själv på det sättet. Om man framhärdat i att skapa opinion för en dylik sak, gå kanske till slut nog även kungliga personer in på densamma. Även deras förnuft kan vakna. I varje fall underlättas och påskyndas den slutliga operationen genom en dylik opinion. Men här vilja herrar socialdemokrater och andra, att det måste rinna blod, för att man skall kunna tänka sig, att den gamla europeiska monarkismen skall bli ställd på någon avskrivning. Jag vill alltid tro på även dylika frågors lösning på fredlig väg genom en medverkan av allas goda vilja. I sig självt är det en underlig uppfattning att tro, att det skall vara omöjligt att tillägna sig en god vilja i de högsta ställningarna. Jag tror, att man kan göra det även där ibland.

Som sagt, hela denna framställning rör sig bara om vissa bestämda ämnen för att visa, att det inom politiken är nödvändigt att kämpa för åtskilliga framtidsideal. Det är formerna och partiorganisationerna, som hindra oss i detta. Hela motionen går ut på att lätta på dessa former och trygga andlig frihet även inom partierna. Det blir ingen cirkel, då kan man även tänka sig majoriteter, som strida först och sist för något annat än makten. På det sättet kan till slut dessa majoriteter kanske bliva liktydiga med hela folket, om man låter dem rycka fram under hägnet av andlig frihet för alla och icke på kommando från några generalstabers vare sig här eller där med krav på att de andra bara skola lyda och icke på något sätt ha ett eget personligt värde.

Herr talmannen, som under herr Lindhagens anförande inträtt och övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, lämnade här- efter ordet till

Herr Magnusson i Skövde, som yttrade: Herr talman! Jag har begärt ordet i anledning av de båda sista anförandena för att som enskild riksdagsman uttala, huruvida det verkligen kan vara lämpligt och nödvändigt eller ens värdigt, att sådana här uppgörelser mellan enskilda partigrupper skola ske här i kammaren.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o bifall till utskottets hemställan i förevarande

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)

Ang. revision
av grundla-
garna m. m.
(Forts.)

punkt, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen samt 3:o) bifall till det av herr Hallén under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 2.

Vidare föredrogos vart för sig

statsutskottets utlåtanden:

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kostnaderna för anläggning av hospital vid Strängnäs samt om- och tillbyggnad av Lunds hospital och asyl; och

nr 36, i anledning av väckta motioner om åtgärder för anskaffande av en isbrytare till uppehållande av seglationen å Vänern; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner rörande vissa pensioner, avsedda att utgå av trafikmedel;

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anstånd med erläggande av ränta å statslån för järnvägsanläggning mellan Eksjö och Österbymo; och

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i lagen om rikets mynt den 30 maj 1873.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 3.

Härefter föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för underlättande av möjligheterna till utbildning för begåvade men obemedlade lärjungar vid offentliga läroanstalter; och blev utskottets i nämnda utlåtande gjorda hemställan av kammaren bifallen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 4.

Vid nu skedd föredragning av andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av kurser för utbildning av fångvårdstjänstemän av högre grad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5.

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.

Till avgörande förelåg härefter andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, angående herr Palmstiernas motion, nr 86, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om visst uppdrag till de s. k. trustsakkunniga.

I anslutning till vad herr *Palmstierna* föreslagit i en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 86, hemställde utskottet, att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes lämna de s. k. trustsakkunniga i uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag till de åtgärder, vilka befunnas erforderliga för att, i de fall, då viktiga samhällsintressen berördes, gentemot monopolföretag samhällets krav skulle kunna bevakas.

Ang. visat
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.

(Forts.)

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Kajser*, *Johanson* i Huskvarna och *Nilsson* i Gränebo.

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, yttrade

Herr *Kajser*: Herr talman, mina herrar! Som jag är reservant i denna fråga, skall jag be att med några ord få meddela orsaken därtill.

Jag vill då först påpeka vad det är herr *Palmstierna* i sin motion begär. Han begär, att »riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville lämna de s. k. trustsakkunniga i uppdrag att verkställa utredning och framlägga förslag till de åtgärder, vilka finnas erforderliga för att, i de fall, då viktiga samhällsintressen beröras, gent emot monopolföretag samhällets krav må kunna bevakas». Trustsakkunniga ha fått följande uppdrag, nämligen att »dels verkställa utredning angående förekomsten inom landet av truster och karteller, deras inverkan på landets ekonomiska liv och framför allt på prisbildningen, dels utarbета förslag till de ändrade bestämmelser angående skatt och tull å socker samt de anordningar i övrigt, vartill nämnda utredning, i vad den kommer att beröra den s. k. sockertrusten, må föranleda» etc. Nu ha trustsakkunniga redan 1914 på grund av kristiden uppskjutit sitt arbete. Det står nämligen, att »de sakkunniga ha under rådande kris av näraliggande skäl sett sig nödsakade att tills vidare uppskjuta slutförandet av den dem anförtrodda utredningen». Om nu trustsakkunniga anse, att de under denna tid icke kunna verkställa utredning angående förekomsten inom landet av truster och karteller, deras inverkan på landets ekonomiska liv och framför allt på prisbildningen, hur skola de då under denna tid kunna verkställa utredning och framlägga förslag till åtgärder för bevakande av samhällets krav gent emot monopolföretag? Utredningen angående avhjälpande av den osunda inverkan, som trusterna ha på prisbildningen måste väl gå före, innan man kan komma till detta, som nu föreslås. Jag tycker, att det är märkvärdigt, att herr *Palmstierna*, som själv såsom medlem av trustsakkunniga varit med om att uppskjuta deras arbete, nu begärt att trustsakkunniga skola få detta arbete sig tillagt, då de icke kunna utföra det arbete, som de förut fått och vilket enligt mitt förmenande nödvändigtvis först måste utföras, innan man kan gripa sig an med detta.

Herr *Palmstierna* framhåller i sin motion två typer, såsom han

Ang. visst
 uppdrag till de
 s. k. trustsak-
 kunniga.
 (Forts.)

säger, på sådana här monopolföretag. Det ena är sockertrusten — det är en trust, som är riktad mot staten — det andra är mjölktrusten, som är riktad mot kommunen. Vad först beträffar sockertrusten, så ha ju trustsakkunniga fått sig ålagt att »utarbeta förslag till de ändrade bestämmelser angående skatt och tull å socker samt de anordningar i övrigt vartill nämnda utredning, i vad den kommer att beröra den s. k. sockertrusten, må föranleda». Trustsakkunniga ha således, såvitt jag kan finna, uppdraget att utföra den utredning beträffande sockertrusten, som man här begär. Nu ha de sakkunniga visserligen redan kommit in med ett förslag i denna fråga nämligen 1912 eller 1913. Men antingen var det så, att detta icke var tillfyllest, eller också så, att det förslag, som då framkom, icke passar i den abnorma tid, vari vi nu befinna oss. Det senare antar jag är det riktiga. Men då anser jag också, att det icke är skäl att nu bråka med denna sak, innan kristiden gått över.

Den andra typ, som herr Palmstierna talar om i sin motion är mjölktrusten. Vad den beträffar, så får jag säga, att jag var ganska tveksam ifråga om den, innan den diskussion, som vi hade i samma ämne för några tid sedan, hade ägt rum. 'Ty då, det får jag säga, tyckte jag mig finna, att mjölktrusten icke har överskridit sin befogenhet mot Stockholms stad. Herr Palmstierna, som satt som ordförande i Stockholms stads livsmedelsnämnd, ansåg, att trusten tog för högt betalt, men lantmännen förklarade, att de icke kunde producera varan billigare. Nu anser herr Palmstierna, att han har rätt och de andra orätt, och om de icke ge med sig, så vill han, att staten skall ge kommunen makt att göra dem möra, om jag så får uttrycka mig, och till den ändan föreslår han, att kommunen skulle få rättighet att förbjuda en viss egendom t. ex. att försälja mjölk i staden. På det viset skulle kommunerna först hindra en egendom — och detta kanske även beträffande andra produkter — och så en annan och så en tredje egendom, tills alla voro tillräckligt möra för att gå in på Stockholms kommuns priser. Då först skulle man tillåta försäljning för det pris som Stockholms kommun önskade.

Jag anser detta alldeles orimligt, och likaså anser jag motionärens andra förslag, nämligen att kommunerna skulle ha rättighet att i dylika företag insätta särskilda personer, som skulle kontrollera affärsverksamheten, vara principiellt oriktigt. Jag anser därför de av herr Palmstierna framdragna exemplen, icke vara så synnerligen väl valda. För övrigt vill jag säga, att jag tror, och det gör nog herr Palmstierna också, att dessa truster icke äro uteslutande av ondo utan i viss mån även av godo. Just efter krigets slut kan det nog vara ganska bra att det finnes kapitalstarka bolag, som kunna taga upp konkurrensen med utländska bolag.

Jag tycker därför, att herrar trustsakkunnige borde vara så goda och först utföra det arbete de redan ha och klargöra den inverkan, som trusterna ha på prisbildningen, och om det visar sig, att trustbildningar medföra stora olägenheter, så skall jag icke sätta mig emot en skrivelse angående ytterligare uppdrag till de sakkunniga att inkomma med förslag till åtgärder mot de osunda inverkaner,

som trusterna möjligen kunna ha på prisbildningen. Men intill dess och så länge de icke utfört sitt nuvarande uppdrag, ber jag få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Ang. visst uppdrag till de s. k. trustsak-kunniga.

(Forts.)

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Den fråga, som nu är föremål för överläggning, synes mig vara av den stora betydelse, att jag tillätit mig begära ordet. Det förefaller mig, att det är bättre att man diskuterar några sidor av densamma än att vi bara utan vidare gå till beslut i kammaren.

Detta problem innefattar en del olika sidor, och man kan sammanfatta dem under de två spörsmålen: är kartelleringen, är förtrustningen inom näringslivet av sådan art, att staten bör med alla medel söka hindra denna utveckling eller är det måhända icke snarare så, att den kan och bör tråda i utvecklingens tjänst såsom ett synnerligen viktigt led i densamma, och att till och med statsmakterna ha viss anledning att främja denna utveckling men på samma gång kontrollera densamma? Den kontroll, som staten då skulle utöva, bör naturligtvis ske på sådant sätt, att den icke förkväver utvecklingen.

Med den uppfattning, som vanligen råder i vårt land, kan det synas förbluffande, att jag formulerar spörsmålet på detta sätt, men jag vill påpeka, att motionären, mer vid föregående tillfällen än i denna motion, uttalat som sin bestämda mening, att kartellen, trusten, är ett bevis på att näringslivet kommit fram till ett högre utvecklingsskede, att det ekonomiska livet nått högre utvecklingsformer. Jag tror att han har rätt däri, naturligtvis icke så att förstå, att varje sammanslutning, varje kartellering är av godo eller samhällsnyttig, men dock så att utvecklingen som helhet måste anses vara till samhällets gagn.

Jag vill belysa detta med ett par exempel från Tyskland. I slutet av förra året var jag därnere och sökte då bilda mig en uppfattning om hur trusternas utveckling och kartellväsendet gestaltat sig under krigstiden. Jag får då säga, att min bestämda uppfattning är den, att de tyska trusterna eller syndikaten, som de kallas, spelat en viktig och samhällsnyttig roll under krigstiden, och Tyskland skulle rentav blivit lamslaget utan dessa sammanslutningar. I allra första början när kriget bröt ut, kom ju staten med väldiga beställningar, och då var det ofantligt förmånligt för staten att kunna överlämna beställningarna åt en industrisammanslutning, som sedan fick fördela beställningarna på de olika verken, och så fick sammanslutningen ansvara för att allt levererades på bestämd tid och i gott skick. Men småningom visade det sig, att syndikaten spelade en ännu större roll. Det har varit en stor lättnad i Tyskland vid prisbildningen, att syndikaten funnits, och skulle staten haft att göra med en hel del isolerade företag, skulle ofantligt mycket större svårigheter ha uppkommit. Många personer i Tyskland, även mycket radikala män, betonade att syndikaten verkat på detta sätt under kriget, och man framhöll även, att de voro mycket goda skatteobjekt. Men utvecklingen i Tyskland har rent av gått så

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)

långt, att när under förra året kolsyndikatet höll på att sprängas sönder på grund av uppsägningar, så förklarade statens representant, att om icke kolsyndikatet bleve förnyat inom viss dag, skulle detta helt enkelt med statstvång förlängas. Jag talade med medlemmar av Stahlwerkverband, den stora sammanslutningen inom stål- och järnindustrien i Tyskland, och man förklarade alldeles bestämt, att om icke medlemmarna av Stahlwerkverband, där man även haft uppsägning, skulle kunnat enas, staten skulle ingripit på samma sätt, d. v. s. framtvingat ett förnyande av avtalen.

Ser man nu på den allra sista industriella koncentrationen i Tyskland, där allting samlas inom vissa viktiga och stora verk, vilka utvidgas i syfte att framställa det mesta möjliga av krigsmateriel, så är en sådan koncentration alldeles otänkbar, om icke en massa verkstäder på samma gång nedläggas. Det blir ett mycket bättre utnyttjande både av mänsklig kraft och av maskiner; man får ett bättre resultat med mindre arbete och mindre kostnader, och det behöver man i Tyskland liksom i alla krigförande länder. Men en sådan koncentration inom en viss industri skulle vara så gott som omöjlig, om icke dessa syndikat, dessa sammanslutningar helt enkelt tvingas fram på denna väg, och när de beröva en del av sina medlemmar ett visst arbete, och koncentrera arbetet på andra medlemmar, så lämnas gemensam ersättning åt de medlemmar, som förlora sin fabrikation och sina arbetsmöjligheter. Även här ser man syndikatens i allra högsta grad samhällsnyttiga natur.

Nu är det klart, och det vill jag bestämt framhålla, att under en sådan tid som denna är det ju icke så, att staten utan vidare framtvingar förnyade syndikatavtal utan att på samma gång utöva en rätt långt gående kontroll. Men denna kontroll utövas visst icke överallt så, att staten kräver en representant i förvaltningen. När kolsyndikatet förnyades hade man befarat detta, men ett sådant krav kom icke, och den person jag talade med, ansåg, att detta varit icke blott till syndikatets fördel, utan även till fördel för det allmänna; det förtroende, som staten visat, skulle, därom var han övertygad, återgäldas med ökat förtroende från syndikaten mot statsmyndigheterna.

Ser man nu på förhållandena i vårt land, känner jag mig personligen övertygad om, att det varit till stor nytta för oss under kristiden, om vi hade haft ett större antal stora industrisammanslutningar, när kriget bröt ut. Jag vill som exempel taga industriens läge på stål- och järnmarknaden i vårt land. Man har klagat över att för den inhemska produktionen skulle behövts en del råämnen och annat, som nu stigit ofantligt i pris, och det har visat sig att allehanda olika regleringsplaner och regleringsförsök stött på så gott som oöverbanneliga svårigheter. Ja, hade man nu här i landet haft något, som motsvarat den tyska Stahlwerkverband, där man har ett avtal rörande fabrikationen av alla sådana massartiklar som balkar och räls o. dyl. — icke för finare fabrikat utan endast för dessa massartiklar — hade vi, säger jag, haft en sådan motsvarighet, en sådan sammanslutning, då är jag alldeles

övertygad om, att det ställt sig ofantligt mycket lättare att få en sådan sammansluten industri att till bostadsproduktionen eller för andra ändamål avlämna vissa kvantiteter varor mot det att exporten för övrigt frigavs. Jag vill verkligen göra det alldeles bestämda påståendet, att hade vi haft en sådan sammanslutning under kristiden, hade icke minst vår bostadsfråga varit i ett mycket, mycket bättre läge än för närvarande. Jag tror, att det även finnes ett par andra områden, där man skulle ha skäl att fälla samma omdöme.

*Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)*

Jag vill så nämna något om den kritik, som här framkommit emot sockertrusten. Jag är också med om att vid vissa tillfällen sockerbolagets åtgärder med fog kunnat göras till föremål för en verklig kritik. Men jag skulle dock med de erfarenheter jag har från Tyskland och med den uppfattning jag har om hur det borde ha varit ställt här i Sverige, vilja säga, att det har dock varit till fördel under kristiden, att svenska sockerbolaget funnits. Hade staten i stället haft att göra med en mängd olika småbolag, är jag övertygad om att det hade varit mycket, mycket svårare att träffa sådana avtal, som nu genast vid krigets början träffades mellan staten och sockerbolaget — fastän de nu icke fått någon sådan offentlighet som en del andra avtal — om att sockerpriserna icke finge utan vidare höjas. Detta, att man haft ett mycket stort bolag att göra med har underlättat strävandena att hålla prisen nere.

Nu anmärker motionären bland annat på sockerbolagets felberäkningar. Jag tror, att motionärens framställning därvidlag är mycket överdriven. Det finns en hel mängd omständigheter, som ge en närmare förklaring till de här felsluten inom sockerbolaget. Jag vill särskilt påpeka, att man inom arbetslöshetskommissionen den tid, när det först var fråga om en sockerexport till Norge, var synnerligen angelägen om att få en sådan export till stånd, för att den industriella verksamheten skulle kunna i största möjliga omfattning hållas uppe. Dock kan jag erkänna, att jag har en känsla av att sockerbolaget möjligen bort något mera följa med utvecklingen härvidlag, men jag tror i alla händelser, att motionärens kritik är ofantligt överdriven och därigenom missvisande.

Sedan anmärker motionären, att svenska sockerbolaget så tillvida är alldeles oriktigt organiserat, att bolaget endast tänker på profiten. Jag skulle vilja säga, att det är väl ändå varie affärsföretags uppgift inom sitt område att söka i största möjliga mån förbilliga driften, förbättra tillverkningen och på det sättet och på dessa vägar försöka erhålla den största möjliga nettoavkastning. Det är just härutinnan, som skillnaden mellan motionärens och min grunduppfattning ligger, att jag så bestämt vill hävda, att detta är ett affärsföretags uppgift. Men sedan uppstår naturligtvis frågan, på vad sätt ett affärsföretag eftersträvar högsta möjliga profit. Det finnes ju sådana bolag, som uppoffrat framtiden så att säga och som genom att söka förvärva realisationsvinster eller på annat sätt söka hastigt komma upp till ett stort och högt netto, även med risk att detta netto sedan också hastigt skall gå ned. Den riktigare vägen är naturligtvis,

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)

och särskilt kan man ställa det kravet på stora affärsföretag, att de lägga ner betydande belopp på att trygga tillverkningen långt framåt i tiden, och ser man på sockerbolaget, tror jag, att det är fullkomligt orättvist att bortse från det stora kulturarbete, som detta bolag nedlagt särskilt i Skåne för att framdriva den bästa möjliga sockerbetsproduktion; och jag tror, att hela vår sockerbetsodling stode på vida lägre nivå, än för närvarande är fallet, om icke bolaget lämnat betodlarna sin kraftiga hjälp. Bolaget har naturligtvis icke utträttat detta ensamt, utan det är ett intimt och för landet nyttigt samarbete mellan bolaget och betodlarna, som man kan tacka för den utveckling man fått bevittna. Därför tror jag, att hela denna kritik är orättvis, och jag känner mig övertygad om, att motionären även skjuter över målet, när han så skarpt kritiserar den s. k. mjölktrusten. Där möter det naturligtvis större svårigheter, och den bästa formen i ett sådant fall som detta synes mig vara, att man söker etablera ett samarbete mellan konsumenter och producenter på något sätt. Jag har redan haft tillfälle tidigare här i riksdagen att påpeka, att första början till ett sådant samarbete har etablerats under förra hösten, så tillvida som en mjölk nämnd upprättats, bestående av representanter för Stockholms stads livsmedelsnämnd och statens livsmedelskommission och vidare för den s. k. trusten och mjölkhandlarna. Och det är väl ändå rätt betecknande, att de två senaste prisförhöjningarna ha i förväg lagts fram för denna nämnd, och ingen inom nämnden har när man fått se en del siffror och uppgifter, vågat sätta sig emot eller avråda från dessa förhöjningar. Det kan hända, att man här kan träffa på bättre former. Jag tror emellertid, att principen är riktig, och jag tror, att den i någon mån bestyrker min uppfattning, att motionären skjutit över målet.

Om man nu emellertid har den uppfattning som jag har, att man anser, att vi här i landet snarare behöva ett ökat antal stora och starka sammanslutningar, än man kan anse att vi ha för många, återstår dock frågan om statens ställning till dessa stora sammanslutningar. Jag är då visst icke blind för att en sammanslutning kan bli så stor och så stark, att den blir en makt inom landet, som kan bli farlig ur statsintressets synpunkt. Det synes mig därför tämligen klart, att någon kontroll här behöver etableras. Och det är just för att få de första förutsättningarna, den första utgångspunkten för att överväga, hur en sådan kontroll bäst skall ordnas, som dessa trustsakkunniga tillsatts. Det synes mig alldeles klart, att man allra först behöver en verklig överblick över sammanslutningsrörelsens läge inom vårt land, innan man kan på allvar överväga formerna för den lämpligaste kontrollen. Jag skulle dock beträffande kontrollen vilja framhålla, att jag tror, att det är alldeles felaktigt att vilja kräva, att staten skall få något ombud i förvaltningen av alla stora sammanslutningar. Jag tror också, att däruti ligger den faran, att staten då på grund av sina eller sina representanters åtgöranden blir fullkomligt medansvarig för förvaltningen i alla stycken, där icke representanten eller representanterna ha i förväg opponerat sig. Antingen får man då ett ständigt misstroende från dessa representanter

inom förvaltningen med oupphörliga reservationer till protokollet och ett oerhört försvarat samarbete med de övriga eller också löper staten risk att få övertaga ansvaret för även en del okloka åtgärder, som dessa sammanslutningar vidtagit. Jag tror, att det finnes fullkomligt tillräckliga möjligheter att utöva verksam kontroll utan att staten genom sina representanter tränger in i förvaltningen, och jag tror, att man kan komma mycket, mycket långt genom att kräva viss offentlighet och genom allt vad därmed följer. Sedan har ju staten en ofantlig makt genom att kunna reglera tullsatser och genom sin skattemakt och även genom sin lagstiftnings- och förordningsmyndighet. Det synes mig därför, att det så tillvida ligger något berättigat i motionen och i utskottets framställning, att en kontroll är önskvärd, något starkare i samma mån som förtrustningen, kartelleringen utvecklats sig, men att motionären tänkt sig fullkomligt oriktiga vägar och medel för en sådan kontroll. Nog är det t. ex. rätt eget, då motionären om sockerbolaget säger, att »hade representanter för staten funnits i bolagets ledning och revision skulle dels marknadsläget lättare kunna följas och trustens uppgifter säkert kontrolleras, dels okloka uttalanden, vilka besvara vår handelspolitik, ha undvikits» etc. Det är, förefaller det mig, att tilltro de representanter staten här skulle ha insatt en nästan övermänsklig förmåga att kunna överblicka förhållandena, om man säger, att hade bara staten haft representanter där, skulle marknadsläget bättre kunnat följas.

Nu tror jag, att den lämpligaste utvecklingen här är, att trustsakkunniga först komma med sin översikt över det verkliga läget inom landet i denna stora och samhällsviktiga fråga, men att man sedan icke stannar vid detta, utan att man på grundvalen av detta material ser till, vilka kontrollåtgärder som från samhällets sida äro nödvändiga, men att man då också försöker få kontrollåtgärder, som icke förkväva utvecklingen utan som endast innebära den nödvändiga kontrollen och ingenting annat. Med den uppfattning jag har, synes det mig därför vara det riktigaste och lämpligaste, att motionärens förslag och utskottets hemställan här icke bifalles, och därför, herr talman, ber jag att få yrka avslag på bådadera.

Herr Bäckström: Herr talman, mina herrar! Den diskussion, som nu börjat, har ju — särskilt gäller detta den siste ärade talarens yttrande — utgjort en redogörelse för monopol och trustsammanslutningar i allmänhet. Utskottet har visst icke, såsom av de föregående talarnas framställning kunde tyckas, velat bestrida, att ett lands näringsliv i viss mån kan ha gagn av truster och karteller eller andra sammanslutningar, men utskottet har velat framhålla, och detta på grund av väl kända förhållanden att sådana sammanslutningar och monopolföretag kunna bli till verklig skada för samhällsintressena. I motionen äro också anförda exempel, som här berörts av de föregående talarna, exempel, som jag tror vi litet var måste erkänna, om vi närmare se på desamma, tala för att samhällsintressena måste gentemot dessa strävanden bevakas på ett annat sätt än hittills skett. Herr Hildebrand anförde bland annat, till vilket gagn vissa syndikat

Ang. väsentligt
uppdrag till dr.
s. k. trustsakkunniga.

(Forts.)

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)

i Tyskland visat sig vara för landet under den kristid det nu genomlever. Ja, det är ju någonting, som utskottet alls icke velat bestrida, och utskottet har ju inte heller alls haft orsak att ingå på resone-mang därom. Utskottet har också sagt, att även sammanslutningar inom vårt land kunnat vara till ett visst gagn. Herr Hildebrand framhöll som exempel, hur det kunnat gå i vårt land, om vi haft en stor sammanslutning särskilt ifråga om fabrikation av byggnads-material. Ja, vem har betvivlat detta? Det kan ju hända, att bo-stadsfrågan i så fall kunnat ligga i bättre läge än den för närvarande befinner sig i. Detta är något, som jag icke heller tror, att motionären velat med sin motion bestrida, ty vad är det motionären och även utskottet vänt sig mot? Jo, mot sammanslutningar, som skada viktiga samhällsintressen och inga andra. Men då herr Hildebrand kommer in på ett försvar av sockertrusten och vill framhålla dess välsigenelse för vårt land under kristiden, då tror jag, att många av oss ställa sig rätt så tvivlande. Reservanterna tyckas, att döma av herr Kaijsers yttrande åtminstone, vilja slå vakt om allt vad truster heter och tyckas riktigt med förskräckelse se något sådant som att kommunerna finge rätt att bestämma över handeln med mjölk t. ex. inom sitt område eller att de efter medgivande av Kungl. Maj:t eller Konungens befallningshavande finge en viss kontroll över en del inom kommunen drivna affärsföretag. Redan nu har ju emellertid enligt gällande maximiprislag Konungens befallningshavande en viss rätt att efter anmälan av vissa kommunala myndigheter meddela föreskrifter, som kunna vara ägnade att motverka oskäligena prisstegringar eller att ordna tillförseln och saluhållandet av vissa varor, och i detta ligger fastän det är svårtillämpligt, i allt fall en befogenhet för kommunerna i den riktning, som utskottet velat med sitt yttrande förorda. Det synes utskottet, såsom av dess utlåtande framgår, vara alldeles uppenbart, att statsmakterna inte kunna lämna den pågående förtrustningen alldeles utan någon som helst kontroll. Sker det, säger utskottet, så kommer det i framtiden måhända att bli långt svårare att ingripa. Alla anse det väl högst önskligt och behövt, att samhället kan utöva kontroll över dessa truster, men det blir sedermera kanske ekonomiskt nästan outförbart att vinna detta mål och att få denna uppsikt.

Denna kammare har för övrigt sannerligen icke varit främmande för den tanke, utskottet här på grund av motionen framfört. Det se vi ju av andra kammarens beslut åren 1910 och 1911, då det beslöts att ingå till Kungl. Maj:t med en skrivelse för att få till stånd en undersökning angående inom landet befintliga karteller och truster. Motionerna föranledde då icke någon riksdagens åtgärd, emedan första kammaren motsatte sig andra kammarens beslut. Emellertid tillsattes, som redan blivit erinrat, trustsakkunniga av regeringen år 1911.

Nu har särskilt herr Kaijser i sitt yttrande velat i det uppdrag, som trustsakkunniga då erhö, även inrymma ett sådant uppdrag, som skulle i någon mån omfatta vad motionären här hemställt om — såvida jag uppfattade herr Kaijser rätt — och herr Kaijser frågade: hur kunna då dessa trustsakkunniga eller åtminstone en av dem, mo-

tionären, komma med förslag i den riktning, som motionen innebär? Ja, det är väl helt naturligt, då motionären såsom själv en av dessa sakkunniga funnit, att det icke ligger inom de sakkunnigas arbetsområde att syssla med det spörsmål, som här föreligger. Utskottet har också uttalat den uppfattningen, att det vore mycket lämpligt, att dessa trustsakkunniga finge sitt uppdrag vidgat till att omfatta vad motionären föreslagit, ty ett uppdrag att utarbета förslag till åtgärder gentemot samhällsskadliga trustbildningar hör ju organiskt samman med deras förutvarande uppdrag, som avser att undersöka huru trusterna inverka i det avseende det här är fråga om. Detta måste med all styrka betonas gentemot herrar Kaijsers och Hildebrands påståenden, att det är tids nog att komma med en fortsatt utredning i motionens riktning, sedan de sakkunniga en gång utfört de uppdrag, som hittills är dem anförtrott. Herr Hildebrand sade också, att när de fullgjort det uppdrag de nu ha, vore det på tiden att nya sakkunniga få fortsätta vidare och komma med förslag angående åtgärder mot samhällsskadliga verkningar av trusterna och om kontroll över dessa. Utskottet har, som redan sagts, däremot varit av den meningen, att lämpligast och naturligast vore att samma sakkunniga finge utreda både det ena och det andra, ty därigenom komme man naturligtvis till ett mer enhetligt och bättre resultat. Herr Kaijsers erinrade också — för att bestyrka, att trustsakkunniga skulle ha befogenhet i den riktning varom motionären hemställt — om det uppdrag de erhöilo beträffande sockertrusten år 1915, men det var, som jag tror herr Kaijser medgav till sist innan han slutade, ett speciellt uppdrag, som de då utförde och slutförde redan år 1915.

Så nämndes av både herr Kaijser och herr Hildebrand något om mjölktrusten, och herr Kaijser ville särskilt betona, att han inte funnit, att den överskridit sin befogenhet. Ja, det är väl tu tal, om vi kunna vara så eniga om detta. Jag tror till och med, att meningarna inom det parti herr Kaijser tillhör, icke äro fullt eniga om den saken. Ser jag på Stockholms högerns kommunala valprogram i dessa dagar, finner jag där en punkt, där det säges: »Erfarenheten visar nödvändigheten av statens ingripande för att kommunerna skola kunna skydda konsumenterna mot de faror som trustväsendets utbredning på livsmedelsproduktionens område medför.» Så kommer man särskilt in på mjölkfrågan. Detta visar, att man här verkligen känt trycket av trustsammanslutningen ifråga, och herr Hildebrand som stockholmare var inte fullt så säker, när han vidrörde mjölktrusten, som herr Kaijser var såsom härnösandsbo.

Det är också något annat, som utskottet velat särskilt understryka i sitt utlåtande. Vi ha varit på det klara med, att trustsakkunniga icke äga befogenhet att framlägga förslag till åtgärder i den riktning motionären önskar, och till stöd härför har ju utskottet haft rätt så vägande skäl. Jag har redan erinrat, att kammaren redan gått med på framställningar i den riktningen, men att det tidigare icke kunnat bli någonting av i följd av första kammarens motsånd. Men då vi i fjol hade trustfrågan före — det gällde då petroleumtrusten — så avsågs motionen, som åsyftade kontroll över denna,

*Ans. väst
uppdrag till d
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)*

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)

med hänsyn till att just sådana saker, som i motionen påpekades, redan stode under trustsakkunnigas utredning, och då andra kammarens fjärde tillfälliga utskott i föl avstyrkte motionen på det skälet, skedde det icke minst med stöd av ett utlåtande från kommerskollegium, däri detta ämbetsverk anför, att de s. k. trustsakkunniga beaktat de i motionen berörda förhållandena och ämnade föreslå åtgärder på området. Sålunda har riksdagen och även ett kungligt ämbetsverk som kommerskollegium levat i den tron, att de sakkunniga haft detta uppdrag, och detta tror jag har i sin mån inverkat på att riksdagen icke tidigare med större kraft ingripit på detta område. Det syntes utskottet därför icke blott lämpligt utan rent av nödvändigt, att man med det snaraste på detta område vidtager nödiga åtgärder, d. v. s. att ett sakkunnigt överbäggande om möjligheterna för staten att kunna effektivt inskrida mot sådana monopolistiska företag, som sätta viktiga statsintressen på spel kommer till stånd, och det är ju blott mot sådana monopolföretag, vilka äro samhällsskadliga. som ett ingripande skulle ske. Genom ett bifall till motionen skulle sålunda icke alls lojala affärsintressen, sådana som herr Hildebrand talade om, kunna skadas eller hämmas i sin verksamhet. Tvärtom torde ett bifall till motionen snarare medföra ökat skydd för de fullt lojala affärsföretagen i deras arbete. När reservanterna därför, om man skall döma efter herr Kaijsers uttalande, så ivrigt ställa sig emot utskottets förslag, skulle man nästan kunna tro, att de ville skydda även samhällsskadliga företag. Andra har ju utskottet inte alls vänt sig emot, och andra kan det inte heller vara tal om i detta sammanhang. Ett avslag på utskottets hemställan tror jag skulle kunna tolkas så, att även monopolföretag av samhällsskadlig verksamhet skulle tolereras, ja rent av gillas, sedan må det gå med samhällsintressena hur det kan.

Herr Kaijser nämnde, att han inte märkt några olägenheter av trusterna, och han vinkade med talet om nyttan av stora trustsammanslutningar i konkurrensen mot det utländska kapitalet. Ja, det där låter bra, men jag betvivlar att det har med saken att skaffa i detta sammanhang.

Jag vill icke vidare förlänga diskussionen utan hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Sommelius: Det är för mig icke synnerligen angenämt att yttra mig i frågor rörande sockerpolitik. Jag har också, med undantag för en gång, undvikit att göra det, men jag anser mig i dag böra säga några ord, och till att börja med i anledning av herr Hildebrands anförande om truster, deras berättigande eller icke. Jag hade icke annars tänkt vidröra detta spörsmål, men då det ju ingår i föreliggande betänkande som huvudmoment, bör man kanske äga frågan någon uppmärksamhet.

Jag hörde till min stora undran att herr Hildebrand ansåg karteller och truster i allmänhet ha mycket stor betydelse och vara en högre utvecklingsform i det ekonomiska livet. Han talade även om, vilken betydelse de spelat under kriget, och att de framför allt voro

ett gott skatteobjekt. Jag har en annan åsikt om kartellerna. Jag har inte sett något gott komma av detta sammanslutningsväsende, och allra minst kan jag säga det, när det gäller den industri jag tillhör. Under det man förr arbetade i trevnad, tillfredsställelse, i lugn och ro, ha förhållandena nu blivit de motsatta, varjämte personligheterna fullständigt försvinna och det enskilda initiativet begränsas i denna utvecklingsform av det ekonomiska arbetet. Dessutom spårar man så många avarter av trustbildningen. Jag antecknar att vissa bankinstitut här i Stockholm ha till uppgift att slå under sig industrier, den ena efter den andra. De sitta som en spindel i sin väv, vaktande på flugorna och hugger för sig det ena stora affärsföretaget efter det andra, och i den mån det infångar nya företag, utökar man sitt aktiekapital för att ytterligare tillfredsställa sin rovlystnad. Jag undrar, var detta skall sluta. Det är då ingen naturligt form av sammanslutning och förtrustning, att bankirbolag utan vidare lägga under sig stora delar av landets nyttiga och arbetssamma industri. Jag känner inte herr Palmstiernas åsikter i denna sak. Jag förmodar dock, att han är anhängare av kartellväsendet, mest kanske på grund av den gamla kända satsen, att det är lätt att hugga huvudet av den, som endast har en hals.

*Ang. visat
uppdrag till dr.
s. k. trustak-
tinniga.
(Forts.)*

Då jag nu begärt ordet, vill jag också uttala mitt beklagande över att sockerindustrien sällan lyckats vinna förtroende hos regering och riksdag. Jag kan inte annat än beklaga detta och hoppas, att ett bättre förhållande, präglad av förtroende, måtte inträda.

Nu ber jag att få säga några ord med anledning av herr Palmstiernas motion. Jag kan icke underlåta att en gång gent emot honom vara lika sträv, som han så ofta här i denna kammare varit mot svensk företagsamhet vid flera tillfällen. Jag för min del är alltid ängslig för honom, ty han skriker så förfärligt, och mina skrämde nerver tåla icke hans hojtande och icke heller har jag kunnat uppskatta hans nationalekonomiska funderingar, men jag har många gånger beklagat den svenska verksamhet, som blir utsatt för hans vassa tunga. Jag skall be att få säga honom det tillbaka, att jag för min del tror icke, att han själv höstar in något erkännande av sin hänsynslöshet. Han synes icke äga det ringaste begrepp om, vilket ofantligt arbete som ligger bakom denna svenska av honom förkättrade industriella verksamhet. Det är ett långt tyngre arbete än att klippa kuponger.

Jag ber att få tillägga, att det är icke mycken sanning i de påståenden han anfört i den motion av honom vi här ha under behandling. Men på grundvalen av denna bristande sanning har utskottet förklarat, att det för sin del icke har något emot att föreslå inspektion över samhällsskadliga trustar, som det här är fråga om — vilket jag inom parentes sagt icke har någonting alls emot — under förutsättning att de bevisligen voro samhällsskadliga. Jag ber att få säga både den ärade utskottsordföranden och herr Palmstierna, att sockerindustrien har aldrig varit samhällsskadlig. Jag skall strax be att få återkomma härtill.

Nu skriver herr Palmstierna här: »Men förutom denna allmänna

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)

synpunkt ha i speciella avseenden händelser förekommit, vilka uppfordra det allmänna att med allvar ta itu med företeelser, vilkas samhälleliga betydelse krisförhållandena ställt i full dager. Det är åtskillig exemplifiering, som här kunde företagas, men jag skall begränsa framställningen till tvenne markanta fall, varav det ena främst angår staten, det andra kommunerna. Jag åsyftar socker- och mjölktrusterna. Genom statsmaktens egna åtgärder och uppoffringar från konsumenternas sida, har en sockerindustri, vilken för- mår tillgodose hela landets behov, möjliggjorts» etc. Jag anhåller att i korthet med några ord få erinra om, att denna industri har sedan ungefär 40, 50 eller kanske 60 år börjat arbeta sig fram här i landet. Det ena sockerindustriföretaget efter det andra uppstod; alla gingo de under. Fabriker byggdes, de försvunno alla. De kunde icke bära sig, oaktat staten icke undandrog dem sitt bistånd. Först för cirka 30—32 år sedan lyckades det en och annan sockerfabrik att under lämpligt avvägda tull- och skatteförhållanden draga sig fram, och på 1880-talet isynnerhet började ett allmännare anläggande i Skåne av sockerfabriker. Jag minnes, huru det var för 26 år sedan, då jag var med om att bygga Hälsingborgs, Ängelholms och Karpalunds sockerfabriker nästan samtidigt alla tre, jag minns vilken möda och vilket ofantligt arbete det kostade oss att förvärva de vitbetor, som behövdes för tillverkningen i fabrikena. I början ville ingen odla vitbetor. De flesta kunde det icke heller. Man hade ingen annan utväg än att köpa egendomar och å dem bedriva vanlig jordbruksverksamhet med tre—fyraårig cirkulation eller växtföljd i driften. Det lyckades slutligen på detta sätt sockerindustrien, detta samhällsskadligt betecknade företag, att åstadkomma en sockerproduktion, som för närvarande fullt motsvarar landets behov utom naturligtvis i kristider sådana som dessa — men det har ju dock icke ännu slagit fel. Vår sockerindustri är alltså ett uttryck för svensk storslagen flit, energi och arbetsamhet. Staten var ju också huld och nådig mot oss. Den fastställde först en beskattning, som skulle utgå efter ett antaget sockerutbyte i betorna av viss procent, det verkliga utbytet var vid den tiden 10 å 11 %. Förslag om att höja denna antagna procent inträffade upprepade gånger och varje gång med påföljd av industriens klagan över befarad oförmåga att bära den ökade skatten. Vi fruktade för att vi icke skulle kunna gå i land därmed, men staten ökade på beskattningen, och vi lyckades öka på sockerhalten i betorna och utbytet genom att söka förskaffa oss gott frö, omsorgsfullt odlade betor och genom uppdriven teknisk drift. Följden blev, att vi, i den mån staten ökade skatten, fingo ökat sockerutbyte ur betorna. Sålunda gingo åren tills ett nytt system eller produktbeskattning infördes och några år senare inköpte det nuvarande bolaget mot betalning av aktiernas noterade värde de gamla bolagens samtliga aktier som sålunda bildade det nuvarande stora bolaget.

Jag skall icke trötta kammaren med utförligare skildring av sockerindustriens historia. Jag vill blott tillägga, att då det i betänkandet står »genom statsmakternas egna åtgärder» jag icke ännu

sett, att statsmakterna någon gång tagit initiativ till anläggande av sockerfabriker, utan det har varit helt och hållet enskild företagsamhet, som skapat sockerproduktionen i vårt land. Nu klagar herr Palmstierna, att Sverige ifråga om sitt förseende med socker i lugna som oroliga tider beroende av en enda väldig trust, på vars förutseende och allmänanda landet har att lita. Och han säger: »Redan under freden sattes denna trust på prov och de torde vara få, vilka ej om dess förhållande till den svenska allmänheten och betsockerproduktionen bildat sig den av erfarenheten grundade meningen att företaget till följd av sin egenskap av enskilt affärsbolag har profiten såsom sitt enda syfte.» Ja, jag anmärker att i alla ekonomiska företag är profiten uteslutande syftemålet med driften och verksamheten; profiten är det enda, som håller verksamheten uppe. Det är människornas självbevarelsedrift, som tvingar dem att hantera sina företag och driva sin industri, så att det lönar sig. Man vet att utan ekonomiskt goda resultat är all verksamhet dömd till undergång. Och om vi icke hade kunnat hålla verksamheten uppe med framgång skulle staten visserligen haft medömkan med oss, men helt säkert icke samma fördel av det arbete vi utfört som nu. Jag citerar vidare: »Under samtliga de tre sista åren har trusten begärt och, i förlitande på dess uppgifter, har statsmakten även lämnat tillstånd att exportera socker utan erläggande av skatt.» Denna historia är det i synnerhet som herr Palmstierna syftar på, sockerexporten, som skulle ha bidragit till förminskande av vårt lager, vilket den också har, men i avsevärt begränsad grad. Dessutom syftar han också på den gjorda framställningen om prisförhöjning. Då jag talade sista gången om sockerindustrien, nämnde jag för kammaren, att av det pris, som i detaljhandeln ifrågasattes för fin raffinad, det högst värda märket, 39—40 öre tillföll sockerindustrien, 3 öre partihandeln, 9 öre detaljhandeln och 16 öre staten. För varje kilogram skall staten sålunda utfå 16 öre. Det gör naturligtvis, att priset blir högt, men jag säger, upprepande vad jag sade då, att jag är övertygad om, att om staten en gång övertager sockerindustrien, densamma icke kan tillverka socker för 39—40 öre, eventuellt 30 öre för de lägre märkena. Staten kommer icke att kunna göra detta efter.

Nu skall mitt anförande utgöras av ett kortare, skrivet fördrag: Jag är nämligen nödsakad att till protokollet foga en liten beskrivning över hur det förhåller sig med vår export, som blivit så hårt klandrad och här särskilt i motionen angives som ett stort fel hos bolaget, vilket beskylls för att hava visat bristande förmåga att bedöma läget etc. Då det gäller denna historia om sockrets försvinnande, så vill jag säga kammaren, att jag har den uppfattningen och har sett, att allting försvinner i denna tid, allting absorberas; varför skulle då icke socker, som har det högsta näringsvärdet av alla livsfrönödenheter också och framför allt försvinna och absorberas av konsumtionen? Lump, stövlar, gamla träskor, allting försvinner. Det vore då bra märkvärdigt, om icke även sockret skulle gå sin väg med dess relativt låga pris. Jag drar sålunda

*Ang. väsentligt
uppdrag till dr.
s. k. trustakt-
kunniga.
(Forts.)*

Ang. visst
 uppdrag till de
 s. k. trustsak-
 kunniga
 (Forts.)

en liten skrivelse; den är icke så lång, och jag skall läsa upp den snabbt: »Initiativet till denna export togs icke av bolaget. På sommaren 1914 gjordes från Norge framställningar till svenska regeringen, huruvida icke Sverige skulle kunna tillgodose Norge med socker. Dessa framställningar överlämnades till statens industrikommission, som i skrivelse den 9 september 1914 förordade en sådan export. I denna skrivelse framhöll industrikommissionen bland annat, att sockerbrist rådde i Norge, enär sockerexportförbud blivit utfärdat i Tyskland, att Sverige ägde möjlighet att under det dåvarande krisläget tillfälligtvis förse Norge med socker, att en export av socker skulle verka förmånligt för jordbruket genom att framkalla ökad betodling, att det vore nödvändigt att med största knapphet vidtaga en författningsändring, på det att Sverige verkligen måtte kunna begagna sig av det gynnsamma tillfället att förbättra sin betalningsbalans gentemot utlandet, som här erbjöde sig. Vid förhandlingar med svenska sockerfabriks aktiebolaget om den ifrågasatta exporten 1914 till Norge gjorde sig hos bolaget gällande den uppfattningen, att, då bolaget under flera år på grund av överproduktion av vitbetor nödgats tillverka betydande kvantiteter socker utöver landets behov och detta överskott, vilket tidigare icke kunnat exporteras i konkurrens med de stora sockerproducerande länderna, måst år från år lagras, de speciella förutsättningar, som kriget framkallat, borde begagnas för att avyttra detta överskott av svenskt socker till utlandet. Noggranna beräkningar uppgjordes av såväl bolaget som kontrollstyrelsen. Beräkningarna visade, att vitbetskörden hösten 1914 skulle komma att utgöra c:a 931,700 ton vitbetor och råsockertillverkningen c:a 141,000 ton, motsvarande omkring 127,000 ton raffinad. Att statsmakterna därvid icke blevo 'vilseledda av bolagets framställningar' — se motion nr 284 i andra kammaren av herrar Sterne och Waldén — framgår bland annat därav, att vitbetskörden lämnade till resultat 974,177 ton, och råsockertillverkningen blev 154,655 ton, motsvarande 139,200 ton raffinad. Ingen export kom emellertid då till stånd, i det att Norge alltiämt från andra länder erhöll sitt behov av socker. Svenska sockerfabriks aktiebolagets överskott blev således då icke blott oberört av export utan ökades än ytterligare. År 1915 på våren ifrågasattes ånyo export, och nya undersökningar, uppgjorda efter likartade beräkningsgrunder som år 1914, gävo vid handen, att sockertillgången för tiden från den 1 september 1914 till den 1 november 1915 utgjorde 207,000 ton. Konsumtionen under tiden 1 september 1914 till den 1 november 1915 borde enligt normala beräkningar uppgå till 157,000 ton. Tillgången på socker den 1 november 1915 borde alltså bliva c:a 50,000 ton» — d. v. s. sedan vi exporterat de 15,000 ton socker till Norge. — »Att vid dessa förhållanden export på våren 1915 ånyo ifrågasattes, var föliaktligen så naturligt, att en underlåtenhet därutinnan vid tiden med all rätt bort anses för ett försommande av en naturlig chance för beredande av finansiella fördelar åt landet. Att fördelarna av försäljningen till utlandet icke var någon bolagets speciella fördel, framgår därav, att

den merförtjänst, som skulle uppstå på densamma, skulle med mer än två tredjedelar tillfalla statskassan (icke bolaget)» — vi fingo för detta 0,9 öre per kilogram, sålunda icke ett öre per kilogram i vinst på denna affär — »1915 års riksdag medgav också, efter tillstyrkande av livsmedelskommissionen, export av 35,000 ton socker. Denna exporträtt begränsades icke till Norge, av den orsaken, att täta och enträgna framställningar från Finland förekomma om att få köpa socker från Sverige. Att utpeka detta land ansågs av många orsaker olämpligt och i bolagets skrivelse till Kungl. Maj:t uttrycktes därför avsikten att exportera till Finland med orden »till annat land än Norge». (Herr Palmstiernas uttalande i motionen nr 86 i andra kammaren: »Genom ett oklokt indirekt tillkännagivande i förväg, att man eventuellt sänder varan till den ena av de kämpande maktgrupperna, ger man den andra ett skäl att hindra den för landet nödiga importen» saknar alltså varje stöd i de faktiska förhållandena. Ett avtal med tyska statens kommissionär blev visserligen på sommaren 1915 upprättat, men aldrig offentliggjort vare sig av bolaget eller någon myndighet. Avtalet var villkorligt och blev aldrig effektivt. Herr Palmstierna ställer visserligen sitt uttalande i relation till den eventuella reexport av socker, som kunde bliva ett behov på grund av den ifrågasatta importen 1916; men i det sammanhanget är uttalandet helt enkelt en fullkomligt oriktig uppgift, ty den eventuella reexport, varom var fråga 1916, var uttryckligen begränsad till Norge och intet annat land.)

*Ang. vinst
uppdrag till d.
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)*

Den kungliga förordningen angående skattefri sockerexport till Norge utfärdades den 1 juni 1915 och medgav, som sagt, export av 35,000 ton raffinadsocker. Men redan den 24 augusti 1915 — alltså vid en tidpunkt, då man ännu icke hade anledning befara en så svag skörd av 1915 års betodling, som den sedan blev — tillkännagav bolaget för regeringen av eget initiativ sin avsikt att icke ifrågasätta större export än maximum 27,000 ton. Vid den tidpunkten voro till Norge kontraherade 21,000 ton. Enligt kontraktet med norska statens livsmedelskommission ålåg det bolaget successivt söka utförsellicenser för 3,000 ton åt gången. Då bolaget sålunda kontraktsevenligt sökt sådan licens för sammanlagt 18,000 ton (av kontrakterade 21,000 ton) och ävenledes kontraktsevenligt måste söka licens för de återstående ytterligare 3,000 ton, meddelade bolagets verkställande direktör — muntligen för att icke påtagligen motverka sina egna åtaganden till norska staten — regeringen (jordbruksministern), att skörden — det var den 4 oktober 1915 — såg ut att bliva betydligt mindre än beräknat varit, medan den inhemska konsumtionen steg mera än normalt, och hemställde att licensansökningen — vilken måste ingivas enligt kontraktet med norska staten — skulle avslås, då hela det norska avtalet förfölle. Detta oaktat bevillade regeringen licensansökningen. Då ingavs från bolaget — alltiämt är det bolaget som tager initiativet till stävandet av den export, som befunnits hava börjadt under ohållbara men oberäkneliga förutsättningar — en promemoria till kontrollstyrelsen över sockertillgång

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustskak-
kunniga.

och konsumtion, som öppnade ögonen på myndigheterna. Och nu — alltså på bolagets initiativ — blevo redan beviljade licenser återkallade.

(Forts.)

Exportfrågans utveckling var alltså följande: Ursprungliga initiativet var norska regeringens. Under de förutsättningar, som på våren 1915 voro kända, hade bolaget ingen anledning motsätta sig exporten. Största förtjänsten å densamma tillföll statsverket. Bolaget varskodde genast myndigheterna, när det såg oroväckande ut. På bolagets enträgna förslag inhållades den till sist.

Då vi efter exporten till Norge hade ett lager på 50,000 ton, så skulle man kunnat tro, att det skulle vara fullständigt tillräckligt nästan för ett halvt år framåt. Det var ett överskott, som vi fått balansera från det ena året till det andra. Men det konsumerades hastigt. Och så kom därtill den dåliga skörden, och det vill jag säga herr Palmstierna, då herr Palmstierna tror, att man inom sockerindustrien kan så noggrant fastställa alla siffror och tal på det material, som man behöver för sin verksamhet, att det är alldeles omöjligt för sockerindustrien att kunna kommendera vädret, ty det är icke vi, som bestämma häröver, utan det gör Vår Herre.

»Det må nu i senare händelsers ljus», säger herr Palmstierna, »kunna sägas, att denna bolagets politik varit i hög grad lättsinnig.» Är det icke fullkomligt obefogat att fälla sådana yttranden? Jag skulle verkligen icke klaga, om tonen ändå hade varit någorlunda hyggelig, men denna säkerhet, som icke lämnar rum för tvivel om saker och ting, om vilka herr Palmstierna blott har föga kännedom!

»Nu blev frestelsen för stark att göra vinst på den utländska marknaden och sockerlagret lättades med den för svenska konsumenter bedrövliga följd, vi dagligen erfar.» Ja, jag vill icke trötta herrarna med att läsa upp mera av de framställningar och påståenden som här finnas. De utmynna i varje fall i ett förslag, att staten skulle skaffa sig inflytande i bolagets styrelse och representation i bolagets revision. Jag är alldeles övertygad, att det skulle vara till ömsesidig båtnad, om vi någon gång kunde tillvinna oss statens förtroende. Men däremot generar det mig i allra högsta grad, när utskottet drar den slutsatsen att — här är ju blott fråga om mjölktrusten och sockerbolaget — de åtgärder, som här äro föreslagna, blott skulle avse *samhällsskadliga* företag. Det tycker jag verkligen är bra ogenerat.

Jag tror, herr talman, att jag härmed sagt vad jag velat säga, och jag vill sluta med den förhoppningen, att de tider måtte komma, då staten ville visa bolaget större förtroende och bolaget å sin sida göra sig värdigt ett sådant förtroende.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Palmstierna: Herr talman! För den som var med här i kammaren under debatterna 1910 och 1911 och under de diskussioner, som också då fördes i denna fråga, är det verkligen av ett alldeles utomordentligt intresse att följa dagens diskussion. När jag sitter och lyssnar på anförandena här, så tränger sig på mig den för-

nimmelsen nu, liksom för övrigt så många gånger tillföre, att *tiden verkar*. Lägg väl märke till — jag skall komma till herr Sommelius senare — men lägg väl märke till de övriga ärade talarna, herr Kaijser som reservant och herr Hildebrand på Stockholmsbanken, och jag kan ju också få taga med i denna samling allmänna valmansförbundets stockholmsavdelning. Det är icke något *principiellt* motstånd mot den tankeriktning som ligger i motionen: kontroll över trustväsendet. I själva verket har herr Kaijser sagt: ja, vi kunna senare vara med på det. Herr Hildebrand har redan nu till och med gått därhän, att han i vissa avseenden kom att förutsätta lagstiftning, när han förordade sin kontroll. Men han anser också, att det är på ett senare stadium saken bör tagas upp. Mina herrar, vi ha kommit ett gott stycke på vägen, när denna insikt har så pass allmänt, som deras anföranden ge vid handen, trängt in i medvetandet. Det är helt naturligt, att det är utvecklingens gång, som gjort detta.

Nu ett litet ord till herr Sommelius. Jag vet nu icke, inom parentes sagt, varför just *han* skulle förebrå, att man talar för högt i kammaren. Emellertid, det må jag säga herr Sommelius, att då han förebrådde *mig* att gå hänsynslöst tillväga gent emot industrien, så befinner jag mig i den högst egendomliga situationen, att jag måste taga den industriella företagsamheten i *försvar* mot herr Sommelius. Ty jag tror, att kammarens ledamöter nog observerade, att herr Sommelius i den *första* delen av sitt anförande — sedan blev det en verklig volt av den beskaffenhet, att man hade svårt att förstå sammanhanget, ty då uppträdde han som sockertrustens riddare — gick på det allra skarpaste i härnad mot sammanslutningarna. Han valde formen att tala om ett bankirbolag. Nå, termen är genomskinlig. Man förstod, vad han avsåg med sitt »*principiella*» tal mot dessa fruktansvärda sammanslutningar. Sockertrustens riddare gick till storms mot detta. Och dock, jag ställer mig, herr Sommelius, i detta avseende helt och fullt på samma ståndpunkt som herr Hildebrand i den delen av hans anförande. Det är nämligen så, att vi socialdemokrater i visst avseende beträffande vårt betraktelsesätt över det ekonomiska livet kunna mötas med framsynta högermän. När vi se utvecklingen inom det ekonomiska livet med dess oerhörda koncentration, som här i Sverige, kan man säga, tog fart efter krisen 1903—1904, så måste vi säga oss, att i detta ligger någonting på gott och ont. Men varför skola vi frånse det goda, kapitalbesparingen, arbetsbesparingen, det tekniska framsteget, möjligheten framför allt att bestå i den utländska konkurrensen? Herr Hildebrand talade om Stahlwerkverband. Jag har vid mer än ett tillfälle sagt, att jag kan icke nog livligt beklaga, att på sin tid den store industrifursten vid Stora Kopparbergs bergslag satte sig emot den nödvändiga sammanslagningen inom järnverksindustrien, för att vi bättre skulle kunna kämpa på den utländska marknaden. Jag vill säga, herr Sommelius, att beträffande vår trävaruexport har jag även tillkännagivit min alldeles bestämda mening, att sammanslutning är nödvändig, nödvändig därför, att den ger ökad makt och möjlighet att skapa nationalekonomisk vinst med betydande besparingar. När då herr Sommelius går

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trusts-
kunniga.
(Forts.)

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.

till storms mot denna av mig förordade tendens inom näringslivet, så går han till storms mot mycket av det *bästa* inom den industriella företagsamheten.

(Forts.)

Jag vill å andra sidan säga — och här skilja vi oss naturligtvis åt — först en anmärkning i ett detaljavseende: min ärade bänkkamrat tog kartellerna och trusterna liksom i ett, men jag kan icke se, att vare sig priskonventionen eller kartellen har något egentligt värde, men själva hoppgjutningen, trusten är det, som ger stora ekonomiska värden; kartellen är nog, fränsett syndikatet, icke en god arbetsform inom industrien — vi äro vid skiljevägen, ty socialdemokratins uppfattning är grundolika företagarsväsendets uppfattning, som naturligtvis gick igenom herr Hildebrands åskådning och som i det andra stadiet av herr Sommelius' anförande slog igenom på ett synnerligen bjärt sätt. Det är nämligen så, att vi hävda rent principiellt, att *produktionen skall stå i samhällsnyttans tjänst, och vi kräva, att samhället självt bevakar, att produktionen tillgodoser samhällets intressen*. Nu är det ju alldeles givet, att i den mån förtrustningen, koncentrationen utvecklar sig, följa också utomordentliga faror i spåren, och det är en världserfarenhet, att så är förhållandet, och denna kammare har själv mer än en gång tagit upp den saken till behandling: dels utplundringen — jag använder verkligen det starka uttrycket — av konsumenterna, dels också att handelskåren kan totalt bindas. Jag tror, att herr Sommelius själv bäst vet, hur pass bunden handelskåren kan bli av en stor trust.

Emellertid jag vill nu gärna taga upp såsom exempel på, huru en trust kan ha samhällsskadliga följder, den trust, för vilken herr Sommelius i dag framträdde såsom den bälde riddaren. Jag skall säga några ord om sockertrusten. Men vill herr Sommelius, att jag skall *viska* sakta om den saken, så kan jag tyvärr icke tillmötesgå honom.

Det är den industriella företagsamheten, det är arbetssamheten och dugligheten, som ge vårt land ökade rikedomar och värden och större arbetsförtjänst. Jag tror icke, att herr Sommelius kan säga, att någon av oss icke hyllar *den* saken. Men hur gick det till, när *sockertrusten* bildades? Jag tror mig icke säga för mycket, när jag säger, att när den danska sockerindustriens ledare på sin tid gjorde ett uttalande om, hur den danska sockerindustrien borde förhålla sig till samhället, så var det en varning för att följa exemplet här ifrån Sverige. Den utomordentliga utvattning av kapitalet, som gjordes, när sammanslagningen skedde, medför, att vad som i dag står som 6 % på aktierna i själva verket är 23 % på det inbetalda aktiekapitalet. Med denna blygsamma dividend på 6 % få följaktligen de ursprungliga aktionärerna — och att märka är, att sockeraktierna äro mycket litet utplanterade — ungefär vart *fjärde* eller vart *femte* år tillbaka sitt kapital. Och vilka är det, som uppehålla detta, vilka är det som skola åstadkomma, att på denna viktiga nödvändighetsvara, som herr Sommelius talar om, vederbörande aktionärer vart *fjärde* eller *femte* år få tillbaka sitt insatta kapital? Jo, det är *konsumenterna*. Och så ville man tigga till sig den där höjningen med 1 öre

per kg. trots de mycket stora årsvinsterna! Där herr Sommelius, ser jag ur allmän *nationalekonomisk* synpunkt en skadlig verksamhet av en förtröstning, när den sker på detta sätt.

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trüstsak-
kunniga.
(Forts.)

Det är i herr Sommelius' anförande ibland så, att han liksom slår undan benen på sig själv. Den ena stunden sade herr Sommelius: »Vi råda icke över väder och vind». Nej, nej, men just därför hade ni ett reservlager — fastän det var ju icke bara av den anledningen, ni hade ett reservlager, utan även för att slåss med betodlarna. Nu länsar man under högkonjunkturerna ut reservlagret, och när sedan vindarnas och vädrens herre gör, att det blir ett dåligt år, ha vi icke det reservlager, vi skulle behöva. Då här ropas i hela den konservativa pressen och framsynta nationalekonomer tala om, att vi behöva ha en reservhushållning just beträffande denna nödvändighetsvara, då har man länsat lagret! Det är någonting, som givetvis under denna tid varit till stor skada. Trüstopolitik, herr Sommelius!

Herr Sommelius kan icke säga, beträffande exporten av socker att det icke varit ett initiativ från sockertrüstens sida, vad den andra gången beträffar. Denna export kom emellertid aldrig till stånd i enlighet med det tillkännagivande, som gick genom pressen. Men denna officiella framställning, som avsåg export till Tyskland, blev till skada för oss. Nu har ju också herr Sommelius förmått, att underhandlingar försiggingo. Det är verkligen första gången, som detta anförts, och det är ganska intressant att notera. Vad medförde nu detta? Jo, det medförde att Sverge icke kunde, när det sedan behövde det, få *importera* socker för statens behov, och statens livsmedelsmyndigheter ha beklagat den oförsigtighet, som framkom från sockertrüstens sida när den lät påskina att vi ämnat sända socker till Tyskland. Sålunda, herr Sommelius, även i detta kan jag säga, att det är en skadlig verksamhet.

Vidare! Jag är kooperatör liksom många andra här i kammaren, och vi, som veta, huru sockertrüsten försvårat för Kooperationen åtkomsten av varan till samma pris som för de herrar, som användes såsom engrossister under tidigare år, vi veta, att också i det avseende har trüsten uppträtt skadligt. Och låt mig ställa en samvetsfråga: har denna sockertrüst, som omgärdats av samhället med sådana fördelar i lagstiftningen och på annat sätt att ni, som jag säger, vart fjärde eller femte år få tillbaka ert aktiekapital, har den egentligen mot arbetarna uppträtt på sådant sätt, att man verkligen kan säga, att den har gjort en nyttig gärning och är ett föredöme för, huru ett stort trüsföretag bör vara? Jag är viss om, att man med någon sanningskärlek måste säga, att så icke varit fallet.

Nu vill jag icke vidare polemisera i detta avseende med herr Sommelius; kanske kommer någon annan talare att ytterligare göra det. Men nog är det originellt, att man ena stunden uppträder som just detta företags riddare och i den andra stunden åter uppträder *mot* alla dessa sammanslutningar inom industrien, som äro odisputabelt *nyttiga*.

En detalj blottar en liten smula huru vinstsynpunkten kommer

Ang. visst
 uppdrag till de
 s. k. trustsak-
 kunniga.
 (Forts.)

fram i herr Sommelius' anförande. Vad var det för någonting, 0,9 öre per kg., det var ju icke en gång ett öre! Ja, huru mycket gör nu detta, 0,9 öre per kg. på en export av 15,000 ton? Jo, jag gjorde ett hastigt överslag, och det gör ju icke mindre än 1,350,000 kronor. Det är icke en så liten summa som det ändå blir, när det gäller 15,000 ton. Det blir ju ett ganska avsevärt belopp med varje litet öre per kg. När vi på sin tid sutto i bevillningsutskottet och räknade ut, huru mycket herrarna skulle förtjäna, och huru mycket staten skulle få, så nog hade vi klart för oss, att ni skulle tjäna högst betydligt.

Jag har härmed velat säga några ord om faran av att enskilda vinstföretag skola kunna få exploatera sin monopolställning på konsumenternas bekostnad. Där mötas vi i själva verket i *strid*, öppen och klar strid, det komma vi icke ifrån. Ty vi vilja att dessa vinster, *alla monopolvinster*, skola tillföras samhället och icke gå till *enskildas* fickor.

Ett ord om mjölknamudens förhållande till mjölktrusten här i Stockholm! Jag måste säga detta därför, att min ärade bankkamrat alldeles tydligt gripit fel, när han ansåg, att mjölknamnden beträffande de två sista prisregleringarna i realiteten stått enig och att den i varje fall sista gången var det, detta därför, att man funnit priset skäligt. Nej, tyvärr, jag måste taga honom ur den villfarelsen! Det var verkligen därför, att trustens övermakt var så utomordentligt stor att, för att få den ringa fördel man ville framtvunga, måste inför det hot, som här förelåg, den ståndpunkten intagas av våra representanter. Man var helt och hållet i trustens våld, ty man kunde ju icke avföra varan från huvudstaden. Allmänna valmansförbundets stockholmsavdelning har också, som sagt, redan insett faran av någonting dylikt.

Nu är det så, att såväl herr Kaijser som herr Hildebrand icke hade någonting att invända mot principen om kontroll. Herr Hildebrand kritiserade den form för kontroll, jag här föreslagit. Gärna! Den må stå öppen för kritik. Jag har bara föreslagit en *utredning* angående den lämpligaste formen. Man bör utreda även det förslag, herr Hildebrand framställt, om viss offentlighet och skattemakerens användning. Det behövs naturligtvis lagstiftning om dessa saker.

Herr Kaijser står på den ståndpunkten, att han ännu icke skulle vilja vara med om någonting dylikt, och de skäl, han anført, skall jag taga upp. Herr Kaijser säger, att vi måste ju först göra den där utredningen rörande förhållandena inom prismarknaden och se till, hur trusterna där verka, »och så», säger han, »låt oss komma till det andra sedan». Denna sak ligger icke så. Själva uppläggningsen av vårt arbete måste taga hänsyn till, i vilken riktning arbetet skall gå, om vi över huvud få beträda detta område. Här föreligger t. ex. spörsmålet om utländska lagstiftningsåtgärder, deras verkningar och allt dylikt, som redan nu när som helst skulle kunna tagas upp —det faller utanför vårt område, såsom saken nu ligger. Denna motion har för övrigt tillkommit därför, att andra kammaren

och Stockholms stadsfullmäktige haft den uppfattningen, att vi redan haft uppdraget, och beslut har i denna kammare fattats under den förutsättningen, någonting som emellertid visat sig vara alldeles oriktigt.

*Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.*

(Forts.)

Jag vill också påpeka, att det är ett ganska säreget förhållande beträffande cementindustrien. Riksdagens bevillningsutskott gjorde rent av ett underförstått avtal med cementindustrien, vilket förutsatte befintligheten av en kontinuerlig inspektion. Men någonting dylikt finnes icke.

De minuthandlare i Sverige, som försälja petroleum, ville också göra framställning om åstadkommande av lagstiftning på det området, men det kunde vi icke göra. Redan nu är sålunda den saken av flera olika anledningar fullt *aktuell*. Därför är det alldeles nödvändigt, att vi ge det uppdrag åt de trustsakkunniga — i den mån vår framställning kan komma till Kungl. Maj:t och där medföra äsyftad verkan — som andra kammaren och många andra i detta land ansett, att trustsakkunniga redan haft.

Med den utgångspunkten ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Herr Sommelius anförande var ju ganska egendomligt, man skulle nästan kunna säga originellt. Han började sitt anförande med att ge uttryck, såvitt jag förstod honom rätt, åt en ganska stor misstänksamhet gent emot karteller, truster och ringbildningar över huvud, men hans anförande utmynnade i en mycket högstämd lovsång över den högsta potensen i all sammanslutning, nämligen sockertrusten. Det var, såvitt jag kan förstå, icke så värst logiskt, det där. Men det var icke därför, jag begärde ordet, utan jag begärde ordet närmast med anledning av den s. k. historik, som herr Sommelius gjorde upp över sockertrustens historia. Då tänkte jag, att det fattades bara en liten detalj, en liten bild i den målningen för att man skulle få klart för sig, om sockerbruken i verkligheten äro de välgörenhetsinrättningar, herr Sommelius vill göra dem till. Det är bilden av den s. k. andelssockerfabriken i Lyckåker. Det hade varit skäl att herr Sommelius också i det sammanhanget yttrat något om denna, men det gled han alldeles ljudlöst förbi.

Det startades, såsom herrarna torde ha sig bekant, på sin tid huvudsakligen av lantmän en sockerfabrik, byggd på andelssystemet. Jordbrukarna ansågo, och detta med rätta, att en alltför stor vinst av betodlingen kom på sockerbrukens andel, och ansågo med skäl, att jordbrukarna borde ha litet större procent av denna vinst. Men sockerbruken — det var då icke den moderna trusten, men det var i alla fall en sammanslutning — hade en annan mening, och de konkurrerade ihjäl sockerfabriken genom att sätta ned sockerpriset så lågt, att det blev fullständigt ruinerande; och tack vare detta slukade en vacker dag de gamla sockerfabrikerna andelsfabriken och därmed också andelssystemet på detta område. Den bilden rullades osökt upp i mitt minne under herr Sommelius anförande, och jag ber att få

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.

(Forts.)

säga, att det finnes hundratals lantmän, som ännu i dag få bära följ-
derna av dessa sockerbrukens »välgärningar».

Det fanns lantmän, som lånade upp pengar för att sätta in i
andelssockerbruket och som, såsom jag nämnde, ännu den dag som
i dag är få förränta och amortera dessa skulder. Jag tror, att icke
minst vi lantmän ha anledning att vara på vår vakt gent emot dessa
moderna sammanslutningar. Det finns sammanslutningar på många
områden, som mycket starkt beröra jordbruket och dess intressen.
Vi ha t. ex. en sammanslutning på ett sådant industriområde, som
gödningssämnesfabrikationen, som nu under kristiden har gjort mil-
jonvinster, eller i alla händelser vinster så höga, att de äro fullstän-
digt utan motstycke i gödningssämnesfabrikernas historia, under det
att lantmännen få betala rent av fabulösa priser för gödningen. Sam-
ma tendens finna vi, eller åtminstone i den riktningen går det även
beträffande kvarnindustrien, och nu här naturligtvis också på socker-
industriens område.

Jag skall nu icke längre taga kammarens tid i anspråk utan ber
att få sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Johanson i Huskvarna: Herr talman! Då jag är
reservant, ber jag att få säga några ord i denna fråga.

Då vi reservanter icke velat vara med om en skrivelse i överens-
stämmelse med motionärens framställning, så ha vi därmed visst
icke sagt, att ingenting här bör göras. Dessa trustsakkunniga ha
nämligen redan det uppdraget att utreda och undersöka förefintliga
truster och karteller i landet och deras inverkan på prisbildningen.
Då Kungl. Maj:t tillkallade dessa sakkunniga och avvägde deras
uppdrag, så kan jag tänka mig in i att det var Kungl. Maj:ts upp-
fattning, att dessa trustsakkunniga skulle arbeta i närmaste sam-
förstånd med den ansvariga regeringen. Jag kan läsa mig till detta
i det uppdrag de sakkunniga ha fått, och jag för min del vill respek-
tera dessa Kungl. Maj:ts tankar i den här frågan. Området som det
här gäller för dessa trustsakkunniga att arbeta på, är ju av mycket
grannliga beskaffenhet. Likväl anser jag, att då det finnes sådana
trustsammanslutningar, som ha kommit i den ställningen, att all kon-
kurrens är utesluten, blir detta till skada, och naturligtvis på allmän-
hetens bekostnad, de försöka tillskansa sig högre vinst än som är
skälig på sin rörelse, i sådana fall är det riksdagens både rättighet och
skyldighet att bevaka allmänhetens intressen. Men på samma gång
är det av vikt att icke ingripa med lagstiftning på ett sådant sätt, att
man därigenom hämmar den ekonomiska utvecklingen.

Ifråga om de två exempel, som motionären anført, så skall jag icke
alls inlåta mig på det första, nämligen sockertrusten, utan bara säga
ett par ord med anledning av frågan om mjölktrusten. Då vill jag
säga, att vad som kan vara lämpligt och nyttigt att göra med avse-
ende på förhållandena i huvudstaden, det kan jag icke alls uttala mig
om. Men det förslag, som motionären framställt, att kommunen
skulle helt övertaga mjölkhandeln, det är ett förslag, som jag vet icke
skulle lämpa sig i de mindre och medelstora samhällena här i lan-

det. Det skulle icke alls bli till gagn för konsumenterna, ty det skulle icke öka tillförseln av mjölk till städerna utan tvärtom, delvis därför att sådana producenter, som vore i tillfälle att tillfälligtvis försälja mjölk till samhället, de skulle, om det så bleve, icke vilja underkasta sig de besvär, som det skulle medföra att för ett tillfälle söka tillstånd hos vederbörande myndigheter att försälja mjölk i det eller det samhället. Det skulle bli en mycket tung apparat, och jag tror därför, att det skall vara till nytta för både konsumenter och producenter, om den fria handeln med denna vara så långt som möjligt bibehålles i våra samhällen.

Emellertid ha de trustsakkunniga sitt uppdrag, och jag tror för min del, att om de fortsätta med att arbeta på och fullfölja det uppdrag, som de fått av Kungl. Maj:t, och göra de framställningar till Kungl. Maj:t, som de kunna finna motiverade, så skall den ansvariga regeringen, vilken den än är, som de skola samarbeta med, icke uraktlåta att vidtaga de åtgärder, som verkligen behövas. Det har motionären också visat i sin motion, när han talar om, att dessa trustsakkunniga fått i uppdrag att undersöka frågan om fondbörsspel m. m., en fråga som nu är under slutlig behandling av tillkallade sakkunniga, därav tvenne medlemmar av trustsakkunniga. Detta visar ju, att deras arbete lett till resultat.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till reservationen, d. v. s. avslag på motionen.

Herr Sommelius: Herr talman! Blott ett par ord.

Jag vill först säga gentemot herr Palmstierna, att jag uttalade mig visserligen ogillande om det kartellväsende, som hotar vårt lands näringsliv för närvarande, men jag tror icke, att jag föll ur den rollen, därför att jag sedan försvarade sockerindustrien mot de enligt mitt förmenande oriktiga uppgifter, som motionären framkommit med. Vidare har friherre Palmstierna själv redan rättat en sin uppgift, att den vinst, som sockerindustrien gjorde på exporten till England, skulle ha utgjort en och en halv miljon kronor. Detta felaktiga uttalande har han redan för mig korrigerat. Vinsten belöpte sig till 138,000 kronor. Det var det hela.

Nu kom här upp en gammal gengångare, framförd av herr Nilsson i Tånga, som beskyllde sockerindustrien för att ha slagit ihjäl Lyckåkersfabriken. Det anlades på sin tid vid Lyckåker mellan Ängelholm och Hälsingborg på av oss uppodlad vitbetsterräng, en sockerfabrik. Vi voro då icke organiserade som nu, men Hälsingborgs, Carnegies och Landskrona sockerfabriker inköpte denna Lyckåkersfabrik. Vi betalade allt vad den kostat såväl i anläggningskostnad som i alla andra missgrepp och vanskötselåtgöranden, ett kolossalt pris, ty den hade hanterats mycket illa och det var därför den föll. Man hade engagerat sig för en ofantlig mängd vitbetor, som man icke kunde avverka. Avverkningen pågick till i slutet av april, under det att densamma borde varit avslutad några dagar före jul eller i medio av december. Det är möjligt, att priset också sänktes på raffinadsocker, det kan jag nu

Ang. visst
uppdrag till dr
s. k. trustsak-
kunniga.
(Forts.)

Ang. visst
 uppdrag till de
 s. k. trustsak-
 kunniga.
 (Forts.)

icke erinra mig, men det sker ju alltid, när man konkurrerar. Men med vårt inköp gjorde vi dess aktieägare i själva verket en tjänst, det skall jag anhålla att få säga honom, som här förde fram det där gamla spökelset.

Herr Lovén: Herr talman, mina herrar! Att jag begärt ordet, är närmast därför, att man på grund av herr Sommelius' skön-
 målning av sockertrusten nästan skulle kunna tro, att denna vore ett synnerligen välsignelsebringande företag för alla delar av landet och folket. Jag tror dock icke, att jag behöver riskera att bli mot-
 sagd, när jag uttalar den meningen, att trusten kanske icke är ett av vår Herres allra bästa barn. Herr Nilsson i Tänga har erinrat herr Sommelius om en »gengångare», Lyckåkers andelssockerfabrik. Jag ber att få erinra herr Sommelius om en annan händelse, som ligger oss närmare i tiden, som utspelas kanske just i dessa dagar.

Betodlarna i sydöstra Skåne ha i många år, alltsedan socker-
 industrien kom till, varit sockerfabrikernas styvbarn. De ha fått skicka sina betor hit och dit. En del ha fått skicka dem till Sim-
 rishamn för att få dem till Karlshamn, andra till Köpingebro och andra fabriker. Nu i höstas kommo bönderna underfund med, att det fanns möjlighet att starta en fabrik, där de dels kunde få samma ekonomiska valuta som hittills och dels kanske en något humanare behandling än hittills av sockertrusten. Man fick då hjälp av sockertrustens »lillebror», mellersta Sveriges sockerfabriks A. B. i Östergötland, som tecknade nödvändigt kapital, och bönderna började teckna odling av betor för att starta fabriken. Vid det första mötet man höll kom sockertrusten och ville represen-
 teras av två medlemmar. Men bönderna och Östgötafabrikens repre-
 sentanter voro icke sämre än att de visade sockertrustens utskickade på dörren. De sade ifrån, att detta var en angelägenhet, som rörde betodlarna i sydöstra Skåne, och bad att få slippa hjälp från trustens sida. Trusten försökte då en annan väg. Den köpte gårdar runt omkring de järnvägsstationer, där man tänkte att fabriken skulle komma att ligga. De försökte sig också på en hel del »upplysnings-
 möten» i orten, lovade guld och gröna skogar, fraktfrihet för be-
 torna o. s. v. ja t. o. m. en liten järnväg längs kusten — allt om bönderna blott släppte förbindelsen med Östgötafabriken.

Jag kan icke förstå annat, än att bönderna icke endast här utan överallt, där trusten farit fram, ha all anledning att betacka sig för den hjälp trusten på detta sätt vill försöka ge betodlarna. Jag behöver väl icke erinra om de ibland ganska skarpa strider betodlarna ha fått föra för att få rimlig ersättning för sina betor, så att de i sin tur skola kunna betala folket, som far så illa när det ligger ute vid betskörden.

Herr Sommelius sade, att regeringen och statsmakterna hade varit nådiga mot sockerindustrien under tidigare år. Ja, Gud skall veta, att, så länge staten beräknade skatten efter 12 procent sockerhalt, när den faktiskt utgjorde 16 procent, statsmakterna voro nå-

diga. Men nu, när statsmakterna taga ut hela den valuta, som staten skall ha, då kanske statsmakterna enligt herr Sommelius mening icke längre äro så nådiga som tidigare.

Ang. viss
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.

(Forts.)

Man talar om att socialdemokratien gärna vill förkväva det enskilda initiativet. Jag undrar om det är någonting annat än ett försök därtill, när sockertrusten nu vill förhindra bönderna i sydöstra Skåne, som fått pengar till sitt förfogande och som ha mark att odla på, när trusten, säger jag, med liv och makt och på alla vägar, som stå ett så starkt kapitalföretag till förfogande, vill hindra bönderna att sätta sin plan i verket. Nu tror jag visserligen icke, att detta skall lyckas trusten, och jag vågar, för den händelse man lyckas fullteckna betarealen och pengarna, uttala den förhoppningen, att ingenting sådant måtte hända de maskiner, som skola levereras från fabriker i Tyskland, som en gång förut hände maskinerna, då en sådan här fabrik skulle startas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Sterne: Herr talman! Jag begärde ordet, när jag hörde, att debatten väsentligen rörde sig om sockerindustrien. Det är nämligen så, att till kammarens behandling kommer inom kort, förmodar jag, en motion, som jag jämte en annan ledamot av kammaren väckt rörande förstatligande av denna industri, införande av statsmonopol å socker. Det är ett utredningsyrkande, som sålunda är koncentrerat på detta monopolföretag, och det går ut ifrån den allmänna principiella uppfattning, som vi på vår sida ha om monopolföretagen, nämligen att ett dylikt företag, när det kommit till en sådan ställning, som sockerindustrien för närvarande har, givetvis alltid måste stå i en stark motsatsställning till konsumenternas intressen. Och detta konsumentintresse är, när det gäller ett så viktigt näringsmedel som detta, ju liktydigt med *landets* intresse. Därför har jag för min del sett saken så, att det är nödvändigt, när under nästa år en del regleringar av förhållandet mellan staten och denna industri komma före, man redan nu gör klart för sig, varthän man vill och siktar ifråga om detta stora kapitalföretag i vårt land. Jag har velat yttra detta, för att man redan nu på detta debattens stadium skulle kunna göra klart för sig, att här få vi ett tillfälle snart att ännu grundligare taga upp denna sak rörande sockerindustrien till behandling och granska alla skäl för och emot den tankegång, som jag i detta stycke har givit uttryck åt.

Jag vill blott tillägga, att jag knappast kan fatta, varför reservanternas över huvud taget ställa sig emot det yrkande, vartill utskottet kommit i den föreliggande frågan. Jag tycker, att reservanternas äro fullt på det klara med det skadliga i en del sådana här monopoliserade företags härnadståg över landet och att de sålunda äro villiga att tänka på en statskontroll, vilken, försåvitt jag kan se, konsekvent utförd måste leda till ett förstatligande, när dessa storkapitalistiska företag nått en viss mognad.

Under sådana förhållanden och utgående från den tankegången

Ang. visst
uppdrag till de
s. k. trustsak-
kunniga.

har jag naturligtvis intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

(Forts.)

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Herr Sommelius sökte ge kammaren det intrycket, att de gamla sockerfabrikerna i stället för att skada andelsfabrikerna rent av skulle ha hjälpt dem. Ja, man kan ju säga, att de på det sättet ha hjälpt dem, att när de hade bringat dem till en sådan ruin, att så gott som hela aktiekapitalet, såväl stamaktierna som 75 % av preferensaktierna, voro gångna all världens väg, så kommo de gamla fabrikerna mycket ädelmodigt och anhöllo att få köpa andelsfabrikerna. Om det är ett uttryck för något så stort ädelmod, överlämnar jag åt kammaren att bedöma.

Herr Åkerlund: Herr talman! Det gläder mig att kunna instämma i huvudsak med vad herr Palmstierna här yrkat. Jag är ju ingen vän av dessa stora sammanslutningar, som kujonera hela samhället. Naturligtvis är jag icke fiende till att föreningar komma till stånd, som åsyfta att åstadkomma utveckling i samhället, men det är dock en ganska betydande del av sammanslutningarna i samhället, som för närvarande äro rent av en hämsko på samhällsutvecklingen. Jag kan icke underlåta att uttala det. Se t. ex. på sjöfarten! Hur har icke den inhöstat vinster på 100-tals procent i dessa tider? Den har åstadkommit en sådan höjning av levnadskostnaderna här i landet, att det är rent av ohyggligt, och man måste företaga en hel massa regleringar, för att folk skall kunna leva. Detta är endast ett exempel bland de många. Jag får således för min del verkligen säga, att herr Palmstierna i detta fall i huvudsak har rätt.

Dock vill jag uttala den förhoppningen, att när utskottet i sitt utlåtande talar om vikten av att »då viktiga samhällsintressen beröras, gentemot monopolföretag samhällets krav må kunna bevakas», utskottet och herr Palmstierna också icke menar med samhället utslutande städerna. Häromdagen diskuterade vi ju litet om mjölkbolaget i Stockholm, och av vad som framkom då, kunde jag icke finna annat än att när det var fråga om »samhället», så var det detsamma som städerna, industrien och de stadsliknande samhällena. Men den stora producerande allmänheten på landsbygden, bönderna och småbrukarna, betydde ingenting.

Under den förhoppning, herr talman, att samhället icke för motionären och utskottet betyder blott städer och industri, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Efter av herr talmannen givna propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag såväl därå som å den i ämnet väckta motionen, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 6.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av herr Lindhagens motion, nr 329, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om utredning angående vissa förhållanden rörande tidningspressen föredrogs härpå; och biföll kammaren därvid utskottets hemställan.

§ 7.

Å föredragningslistan var vidare uppfört andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 7, i anledning av herr Lindhagens motion, nr 297, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående behövligheten av »monarkismens biinstitutioner» m. m.

Ang. »monarkismens biinstitutioner» m. m.

(Forts.)

Uti en inom andra kammaren avgiven och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 297, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte

1) överväga, huruvida ej monarkismens biinstitutioner såsom: guds nådeskapet, konungaskapet över Wenden, ordensväsendet, paraduniformerna, det »nådiga» i författningarna, det »underdåniga» i inlagorna, det »kungliga» i titulaturerna, defileringskurerna, kanonskotten på födelsedagarna med flera dylika leksaker för de stora barnen i den europeiska barnkammaren kunde och borde åtminstone för svenska förhållanden i en ny tid undvaras;

2) besluta, att den så kallade statsrådseden och i all synnerhet dess löfte att »med liv och blod försvara det konungliga väldet» såsom saknande stöd av lag, varande till innehållet mindre lyckligt avfattad samt i och för sig knappast behöblig ej vidare måtte komma i tillämpning; samt

3) besluta, att kostymeringar för statsråd icke skulle tillåtas samt att följaktligen titlar av excellenser och bärandet av uniformer och ordnar särskilt för dem skulle upphöra.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd.

Reservation hade likväl avgivits av herr *Bengtsson* i Göteborg, som föreslagit, att andra kammaren för sin del måtte bifalla ifrågasvarande motion.

Utskottets hemställan upplästes, varefter

Herr *Bengtsson* i Göteborg, yttrade: Herr talman! Utskottet säger, att det torde vara av intresse att skärskåda de reformer, som här äro ifrågasatta men sedan kommer utskottet och gör gällande, att dessa frågor borde framföras i annan form. Nu anser jag för min del, att ärenden av denna art äro av en så pass enkel och lättfattlig beskaffenhet att de mycket väl kunna behandlas tillsammans, då de ovillkorligen ha ett intimt samband med varandra. Bland des-

Ang. »monar-
kismens bi-
institutioner»
m. m.

(Forts.)

sa »monarkismens biinstitutioner» nämner motionären först, som det heter, gudsnådeskapet, vidare konungaskapet över Wenden, ordensväsendet, paraduniformerna o. s. v.

Gudsnådeskapet är ju i realiteten endast ett tomt ord, avsett att blanda människor med. Det kan icke vara någonting annat. Och jag tror, att vederbörande institutioner, ha ofantligt mycket, särskilt i dessa tider, missbrukat detta gudsnådeskap.

Vad sedan beträffar konungaskapet över Wenden, så är det helt säkert, det vågar jag påstå, en felaktig ursprungs-beteckning. Jag tror bestämt, att vederbörande borde något litet undersöka, huru det förhåller sig med äganderätten till detta konungaskap över Wenden.

Ordensväsendet har ju förut vid flera tillfällen varit föremål för kammarens behandling, och kammaren har uttalat sig för dess avskaffande. Jag vill i detta sammanhang berätta, att en kamrat här i kammaren i dag fick ett brev från en f. d. riksdagsman i första kammaren. Brevet rörde sig om en interpellation, som kamraten här framfört i kammaren, men brevet handlade också om någonting som rör ordensväsendet. Jag äger ingen kännedom om huruvida någon av herrarna har en trasa med i byken, men brevskrivaren säger i alla fall följande: »Jag tillåter mig fästa uppmärksamheten på att stämpeln för ordensbrevet fortfarande icke betalas, genom att visserligen stjärnan utlöses men icke ordensbrevet. Märkvärdigt nog låter riksdagen denna oegentlighet passera utan anmärkning, och dock tycks mig *fåfången* var en *lyxartikel*, som åtminstone kunde vara ett lämpligt skatteobjekt.» Ja, så står det att läsa. Självt känner jag icke alls till det där, men har ansett mig i detta sammanhang böra föra det på tal.

Vidare ha vi det »nådiga» i författningarna och det »underdåniga» i inlagorna. Detta är ju rena formsaker, som jag tycker mycket väl kunde försvinna.

På tal om paraduniformerna så påminner jag mig det besök, som franske presidenten avlade här i vårt land härom året. Det gjorde på mig ett mycket starkt intryck, att Frankrikes överhuvud, då han representerade sitt land, uppträdde i civil dräkt. Och det gick, som vi veta, mycket väl an. Men man såg å andra sidan och särskilt på dessa som tillhörde militären, huru de voro prydda med ett förfärligt krimskrams. Och vi få väl komma överens om, att här kommer till synes en fåfånga som är fördömlig.

Vidare har motionären i sitt yrkande i punkt 2 ansett, att statsrådseden bör bortfalla. Det står ju i denna, att statsråden skola »med liv och blod försvara det konungsliga väldet». Men det håller ju föga streck, ty jag tror icke det skall finnas många statsråd, som gå in på någonting sådant.

Vidare vill motionären ha bort kostymeringar för statsråden. Det skulle ju kunna hända, att en relativt fattig man blir statsråd. Då blir detta en ekonomisk börda för honom, och jag tycker nästan synd om statsråden, att de skola behöva kosta på sig de där kostymerna.

Jag har sålunda, herr talman, ansett, att motionen borde bifallas.

och ber att med dessa få ord få yrka bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Ang. »mouar-
kismens be-
institutioner»
m. m.
(Forts.)

Herr vice talmannen, som under herr Bengtssons i Göteborg anförande övertagit ledningen av förhandlingarna, gav härpå ordet till

Herr Lindhagen, som yttrade: Utskottets ordförande tycks anse, att utskottet icke kan försvara detta betänkande.

Jag får beklaga, att jag i dag fått på kammarens bord på en gång så många motioner av olika slag. Jag skulle helst önska, att sådana här saker komme så småningom, litet då och då.

Nu har denna motion blivit remitterad till utskottet, och jag kan icke förstå, varför icke utskottet då skall säga, att det icke vill upptaga de däri framförda förslagen till realbehandling. Både kammaren och talmannen ha ju ansett, att de höra ihop och lämpligen kunna behandlas i *en* motion, och då skall väl utskottet också ingå i realitetsbehandlingen av dem. Men vad är det för förhinder, som anföras i detta lilla betänkande? Förslagen äro framförda »i demonstrationssyfte», säger utskottet. Ja, visst är en sådan här motion en demonstration, men det är en demonstration för att bli av med de här sakerna. Förslagen ha, säger utskottet, »ställt i relation till motionärens allmänna åskådning». Ja, det är klart, att det är min åskådning, att detta skall bort, men icke är det något skäl, för att man icke skall ingå i realitetsbehandling av förslagen, helst jag vill hoppas denna åskådning delas av de flesta människor. »Härför torde erfordras, att de framföras i annan form», fortsätter utskottet. Vad är det för en form? Jag får verkligen säga, att det skulle vara motbjudande att väcka särskilda motioner om alla dessa saker var för sig. Hur skulle det låta i kammaren, om jag besvärade med så många motioner? Då vore det nog icke heller bra. Här har jag nu sammanfört en hel mängd saker på en gång, så att man kan göra ett enda bål av alltsammans. Och jag har räckt kammaren en tändsticka med denna motion. Kan man icke då taga det på en gång och icke plöttra sönder det i olika motioner? Jag anser att utskottet underlåtit sin grundlagsenliga plikt, då utskottet icke ingått på en realitetsbehandling av dessa saker, och utskottet kritiserar kammaren och talmannen, då utskottet säger, att motionen icke har den form att man kan behandla den. Vilken form skall man då giva detta?

Gudsnådeskapet är ju icke blott en form, som den siste talaren sade, utan har tyvärr ett mycket allvarligt innehåll. Under denna kapp är det en del vanföreställningar, som i hög grad spela in över omgivningen och annat. Nyligen har i Petersburg ett mycket stort gudsnådeskap blivit avskaffat och uppfattat såsom det i själva verket är, en mänsklig inrättning.

Konungaskapet över Wenden är en av vår kunglighets titulaturer. Landet ligger visst i Brandenburg eller någonstans åt det hållet. Icke ha vi här något konungaskap över Wenden.

Ordensväsendet har andra kammaren uttalat sig emot en eller två gånger förut, och jag tycker, att man bör icke spilla flera ord på den

Ang. »monar-
kismens bi-
institutioner»
m. m.
(Forts.)

saken. Jag trodde verkligen, att denna motion skulle allmänt tillstyrkas inom utskottet, och man drager verkligen i tvivelsmål, om ej världen är ur led, då icke ens socialdemokrater ha en känsla av att det bör göras front emot sådana här företeelser.

Paraduniformerna har kammaren en gång förut varit med att skriva om. Då var första kammaren ännu skarpare än den andra i sitt uttalande. Men då fann Konungen eller rättare statsrådet på att kringgå skrivelsen genom att förklara, att det icke var påbudet att bära uniform, så att man behövde icke göra det. Men det är ju klart, att under sådana förhållanden hade skrivelsen ingen effekt, ty traditionen och det yttre tvånget tvinga faktiskt ämbetsmännen att bära dessa uniformer. Jag tror, att kammarrättsrådet Bodin och borgmästare Lindhagen voro de enda ämbetsmän, som lade av uniformen efter denna förklaring. Jag har åtminstone icke hört talas om att några flera gjorde det. Uniformerna begagnas fortfarande, och för nya ämbetsmän är det en rätt kännbar påлага. Om den saken kan det således skrivas om igen.

Alla författningar utfärdas nu »i nåder». Men det är ju ämbetsverken och regeringen, som ha betalt för att de utfärda de författningar landet behöver. Icke är det en nåd, att vi få de författningar vi skola ha.

Vidare har på administrativ väg föreskrivits, att alla skrivelser till högsta domstolen och till departementen skola undertecknas underdånigst». Det är någonting synnerligen osmakligt. Folk ha ju rättighet att fullfölja talan eller petitionera hos högsta instanser, och dessa äro helt enkelt ämbetsverk, som instiftats av riksdag och regering. Men för att få fullfölja besvär eller gå in med ansökan, så skall det skrivas under »underdånigst». Det är som om man skulle släpa sig på sina knän till en högre Gud.

Så ha vi det »kungliga» i titulaturerna. Kammaren har redan bifallit en separatmotion om den saken, vad beträffar ämbetsverken, så det är redan gjort.

Defileringskurerna äro en sådan institution, som i traditionen lever kvar ännu, oftast under medverkan av statsråden. Jag glömmmer aldrig, då jag å tjänstens vägnar och på kamraternas önskan infann mig på kallelse till en s. k. defileringskur. Det var under excellensen Lindmans regeringstid. Då ställdes vi alla ämbetsmän upp i en lång rad utanför vita salen, där det skulle gå av stapeln. Så öppnades dörrarna, och där inne stodo på en estrad kungligheten, hovet, herr Lindman och alla statsråden och deras fruntimmer klädda i stor parad. Det var förskräckligt grannt, guld och ordnar i oändlighet. Så fördes denna ödmjuka skara av ämbetsmän i gåsmarsch till den motsatta väggen som några slags krigsfångar, som brukade föras fram under romartiden vid Cæsars triumftåg. Och när man kom mitt för den lysande tillställningen på andra sidan, så skulle man vända sig och göra en bockning. Ibland kom det ett igenkänningstecken, ibland icke. Jag kommer ihåg, när jag gjorde min bockning, huru det nästan skummade av raseri inom mig, då jag såg herr Lindman stå där och triumfera i småleende konversation med något

hovfruntimber. Sådana förödmjukelser skall man låta ämbetsmännen underkasta sig. Det var en stor förtrytelse bland många t. o. m. bland högermännen Sådana saker skall man behålla fortllarande.

Och kanonskotten på födelsedagarna. Jag har verkligen hört, att det var någon i utskottet, som invände, att motionären icke lämnat någon utredning på vad de kostade. Det är så likt vår tid, där allt går ut på pengar och mat och kryperi för allting. Något annat känner man icke. Men herr Löwegren får mig aldrig till att göra en sådan utredning. Det betyder icke ett spår för mig vad det kostar, utan bara att det skjutes så vårdslöst och andefattigt, därför att det är en födelsedag, så att hela staden blir störd av det. Själva miljön, andan är karakteriserad även av detta.

Allt det där tycker utskottet skall talas om i annan form, alla de där leksakerna som vi ha i Europa i allmänhet, men som man icke känner till i Schweiz, där det i grundlagen är förbjudet att bära ordnar, och sådana här andra saker icke få förekomma. Och icke heller i Amerika förekommer det, utan det är bara i detta gamla Europa, som vi skola behöva röra oss i sådana teateromgivningar.

Så tycker också utskottet, att statsråden skola »med liv och blod försvara det konungsliga väldet», tills vidare förstås, tills saken kommer fram i någon annan form. I min motion fäster jag uppmärksamheten på, att när det gäller konungamakten själv, så finns det ett förnuftigt uttryck i konungaförsäkrans. Det står där, att Konungen utfäster sig att, som det heter »styra riket efter den av rikets ständer, under den 6 juni 1809 fastställda och av Konung och rikets ständer till efterlevnad antagna regeringsforms bokstavliga föreskrift samt rikets övriga gällande grundlagar, allmänna lag och laga stadgar». Det vore ju rimligt, om statsråden gingo ed på detta om ed nödvändigtvis skall förekomma. Men att »med liv och blod försvara det konungsliga väldet» tycker jag är bra hårt, om man nu skulle vilja avskaffa detta välde. Man har ju rättighet att i laga ordning föreslå, att man genom beslut av statsmakterna skall övergå till en annan regeringsform, så det behövs icke alls vara någon blodsutgjutelse därvidlag.

Den tredje punkten i motionen, där det talas om kostymeringar för statsråd, utgör en anknytning till den uppfattning jag framfört förut, om att man bör genomföra demokratien överallt. Då är det också skadligt och ogemytligt att söka även på detta sätt giva en högre glans åt myndigheter, som lätt bli härskare över hövan ändå. Och att statsministern och utrikesministern skola kallas excellenser, det vet ingen människa var det påfundet har kommit ifrån. Det är en uppfinning också det, som gjorts i administrativ väg. Excellens betyder det allra utmärktaste man kan tänka sig. Sådana påhitt. Man skulle ha mycket mera aktning både för Hammarskjöld och Wallenberg, om de bara hette herr Hammarskjöld och herr Wallenberg.

Herr talman. Jag skall be att få yrka bifall till motionen, så är allt detta gjort på en gång, och jag skall också tillåta mig att begära votering.

Ang. »monar-
kismens bi-
institutioner»
m. m.
(Forts.)

Ang. »monar-
kismens be-
institutioner»
m. m.
(Forts.)

Vidare anförde

Herr Löwegren: Herr talman, mina herrar! Det är verkligen i grund och botten formen i den här frågan, som gör en mindre hågad att gå med på denna motion.

Femte tillfälliga utskottet får nästan aldrig några ordentliga saker att behandla, utan endast allt möjligt avskrap. Vi ha icke fått herr Lindhagens stora och utomordentligt väl skrivna motion nr 289, vi ha icke fått något av det intressanta i den, utan det är endast sådant här palettskrap, som i sista hand kommer till oss, där den ena färgklicken sitter kastad vårdslöst vid sidan om den andra, och där man egentligen icke vet, hur man skall reda ut det hela. Det är en samling av allt, som är kvar, sedan det huvudsakliga är borttaget. Där finns något av värde, men det mesta är nästan komplett värdelöst. Herr Lindhagen skall nu icke tro, att varken jag eller utskottet uppträda som försvarare av de institutioner, han vill ha bort. Jag är alldeles övertygad om att de flesta förnuftiga människor i detta rike bedöma dem på precis samma sätt som herr Lindhagen, men det är högst få personer som tycka det är värt att offra så mycket på dem som en skrivelse till Kungl. Maj:t. Man har sagt, att vi bort sova och bearbeta de olika punkterna för att leta ut, om möjligen någonting därav vore värt att framföra i kammaren i och för skrivelse. Jag får för min del säga, att jag har föredragit, att utskottet utan några som helst krumbukter sagt ut sin uppfattning, att vad det här rör sig om är för obetydligt att befatta sig med. Sådana här saker behöver man icke skriva till Kungl. Maj:t om. När såsom i Petersburg ett radikalt genombrott sker, ordna sig sådana saker av sig själva. Man behöver icke väcka motioner i förväg om sådant, ty det faller av sig självt, när ögonblicket är inne.

Annorlunda ställer sig saken, om någon bestämd fråga, som ordensväsendet, framföres, men om man framför alltsammans i en klump och till slut kommer med den humoristiska vändningen om »leksakerna för de stora barnen i den europeiska barnkammaren», då frågar jag, om man verkligen kan taga det hela på allvar, eller om man icke då måste betrakta det såsom framfört i demonstrationssyfte från motionärens sida. Under sådana förhållanden och eftersom jag anser, att detta icke är sådana saker, som äro värda att demonstrera för från andra kammarens sida, så har jag för min del funnit, att det var ingenting att göra åt denna motion utan endast att låta den falla. Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Eurén: Herr talman! Jag anser också, som det redan uttalats här i kammaren, att herr Lindhagen i allmänhet går händelserna i förväg. Men jag förstår att det är fråga om här, att det skall plockas bort åtskilligt för att sedan komma åt det, som innerst är meningen att få bort: Konungadömet.

Nu är det ju så med åtskilliga titlar här, att de ha nog ändå

sin stora betydelse, ehuru andra kanske ha en liten betydelse. Här har talats åtskilligt om gudsnådeskapet. Men om vi nu läsa i den heliga urkunden, att »ingen överhet är utan av Gud», så måtte vi väl få erkänna, att det är av Guds nåd som överheten kommit till och att den därför regerar med Guds nåd. Och det tycker jag är vackert, att överheten erkänner, att den har över sig en Gud. Det kanske skulle vara sämre, om icke den erkänslan voro. Jag reagerar därför för min del icke alls emot detta.

Ang. »monar-
kismens bi-
institutioner»
m. m.
(Forts.)

Även emot övriga titlar har herr Lindhagen talat mycket skarpt. Med anledning därav vill jag säga, att i utskottet fingo vi del av några tacksamhetsskrivelser, som herr Lindhagen fått för sina motioner i detta ämne dels från inlandet och dels från utlandet, och där var han själv titulerad med mycket höga och märkliga titlar. Varför reagerar icke herr Lindhagen emot sådant, när det kommer honom själv till del, utan bara när det gäller andra?

Det torde vara ett med folkens natur överensstämmande krav och behov, att överheten utvecklar en viss härlighet även i yttre måtto och att undersåtar visa sin överhet ära och vördnad, ävenså på ett i yttre måtto synligt sätt.

Att söka reformera bort denna känsla tycker jag är blott ett försök at sätta ny klut på gammalt kläde. Det blir värre, ju mer man håller på med att söka åstadkomma mindre resonliga reformer i detta hänseende. Låt händelserna utveckla sig av sig självt, så går det nog bättre.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Herr Löwegren har lovat oss att få en revolution här i landet; då skulle det gå av sig själv såsom i Petersburg. Jag hoppas, att herr Löwegren sätter i gång med det snaraste.

Herr Löwegren klagade över, att till femte tillfälliga utskottet kommer blott palettskrap, men man får, allt öva sig att först bliva målargesäll, innan man kan bliva mästare, och det skadar icke att tjäna sig upp i graderna och behandla sitt lilla arbete med samvetsgrannhet och omtanke och icke blott sträva efter de stora uppgifter, som man sedan kommer till om man är regeringstrogen. Påståendet är för övrigt ett misstag; till femte tillfälliga utskottet komma många viktiga motioner. Dit gå sålunda exempelvis alla frågor om utrikespolitiken, som icke innefatta ändring av grundlagarna eller statsanslag och det tycker jag är mycket viktiga frågor.

Egentligen begärde jag ordet för att få inlägga min gensaga emot det åskådningsstättet, att sådana saker, som det här är fråga om, äro likgiltiga och icke spela någon roll. Varför har då kamraren sysselsatt sig åtskilligt med ordensväsendet och paraduniformerna och nu nyligen uttalat en önskan, att de kungliga titulaturerna skulle kunna undvaras? Det är därför, att det verkligen ligger något i detta och att det icke blott är småsaker. Den, som vet vad det gäller och hur det verkar i synnerhet på ämbetsmannakårerna och på omgivningen i övrigt, förstår, att i en miljö, där sådana saker

Ang. »monar-
kismens bi-
institutioner»
m. m.

(Forts.)

förekomma, tryckas de andliga värdena ned ofantligt bland män-
niskorna. Har utskottet, med undantag för herr Bengtsson, icke
kunnat komma till denna uppfattning, får jag verkligen beklaga ut-
skottet. Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr vice
talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels
ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motio-
nen; och fann herr vice talmannen den förra propositionen vara med
övertvägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes av herr
Lindhagen, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande
omröstningsproposition:

Den, som vill att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets
hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 7, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda
hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Voteringen utvisade 91 ja mot 34 nej, vadan kammaren bifal-
lit utskottets hemställan.

§ 8.

Ang. gottgörelse
för genom
kriget åstad-
kommen skada
å viss egendom.

Föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande,
nr 8, i anledning av herr Lindhagens motion, nr 318, om skrivelse
till Kungl. Maj:t angående svenskt eller skandinaviskt regerings-
initiativ i syfte att genom bidrag från samtliga stater bereda gott-
görelse för genom kriget åstadkommen skada å viss egendom; och
yttrade därvid.

Herr L i n d h a g e n: I förevarande motion har motionären, så-
som det lyder i klämman av motionen, yrkat ett övertvägande, »huru-
vida ej genom svenskt eller skandinaviskt regeringsinitiativ lämpli-
gen må, till underlättande av en fredsöverenskommelse, ställas i ut-
sikt, att samtliga stater i proportion till sitt innevånarantal och för-
mogenhetsförhållanden genom bevillning av parlamenten och enskilda
insamlingar skola bekosta gottgörelsen till befolkningen i samtliga
de av kriget härjade områdena för ödeläggelse av enskild eller all-
män egendom mot det att vederlag erhålles i befrielse från militärut-
gifter».

Såsom herrarna veta, har man för den kommande varaktiga
freden hoppats åtskilligt av de neutralas ingripande, och man har
trott, även de hava en särskild uppgift därvidlag att fylla. Det har
från olika håll i världen framkommit vissa tankar i detta syfte. En
bland dessa tankar är den, som framförts genom förevarande mo-

tion här i kammaren, men den är icke enstaka, utan denna sak dryftas ganska mycket mångenstädes. Frågan om krigsskadeersättning är också ett av de hinder, som ligga i vägen för en överenskommelse. För det första hava de stora krigförande makterna svårt att avstå från tanken på, att de skola få skadeersättning av motparten. Men man får hoppas, att det mer och mer skall komma därhän, att de inse, att var och en bör bära sina kostnader själv, och det är nog en förutsättning för, att det skall bliva någon fred inom avsevärd tid.

*Ang. gottgörelse
för genom
kriget åstad-
kommen skada
å viss egendom.
(Forts.)*

Men sedan är det frågan om gottgörelse till de av kriget härjade trakterna. Ententemakterna hava särskilt i fråga om Belgien uppställt det kravet, att Belgien skall hava fullt skadestånd. Ententemakterna skola förskjuta beloppet, men centralmakterna skola betala detsamma. Detta är också en stor stötesten för ett blivande fredsslut. Då har den tanken kommit upp, att här skulle de neutrala staterna såsom mellankommande fredsstiftare framställa det förslaget, att hela världen skall betala ersättning till Belgien, och sedan har den tanken utsträcks till, att alla genom kriget härjade trakter skola få samma möjlighet till ersättning som Belgien.

Nu säger utskottet, att det synes utskottet, att tiden ännu ej är inne för ett officiellt framförande av den svårlösta frågan, huru befolkningarna i alla de av kriget härjade områdena skola kunna gottgöras sin ödelagda enskilda och gemensamma egendom. Jag skall be att få nämna, att i den neutrala konferens, som förra året var samlad här i Stockholm, var man av olika meningar i mångahanda frågor, men i denna punkt förenades alla meningar till en enda samstämmande uppfattning. Det framfördes sålunda ett särskilt förslag från en i konferensen deltagande amerikansk professor om överbäggande av ett sådant skadestånd till alla av kriget härjade områden; samtidigt framförde professorn i internationell rätt vid Kristiania universitet Gjølvik ett förslag om sådan ersättning till Belgien, och jag för min del framlade det förslag, som återfinnes i min motion. Långt ifrån att anse, att tiden ännu ej var inne, voro vi ängsliga för att man skulle komma försent. Vi hade således en diametralt motsatt åsikt till utskottet. För ändamålet utarbetades också ett genomtänkt och ganska omfattande frågeformulär, som var avsett att skickas ut till olika personer i både krigförande och neutrala länder. Detta förslag var färdigt att expedieras då det kom svårigheter i vägen för konferensen, så att förslaget blev bordlagt och har ännu icke kommit till stånd. Vi hade annars haft till hands nu ett värdefullt material för bedömning av opinionen för eller emot saken. Det är skada, att denna fråga blivit försummad, ty jag tror, att det är en viktig insats i de neutrala staternas bidrag till världsfreden.

Det är ganska intressant att finna, och det bestyrker den uppfattning, som jag framhöll på förmiddagen, hur olika sådana saker uppfattas bland det meniga folket med dess enkla rättskänsla och i en parlamentarisk församling, som är försiktig och rädd för nästan allting. 1915 hölls en allmän fredskonferens i Varberg med 236

Ang. gottgörelse
för genom
kriget åstad-
kommen skada
å viss egendom.
(Forts.)

valda ombud från olika föreningar i landet. Också denna fråga upptogs där till debatt, och det var märkligt att se, hur glada, ja entusiastiska många kongressdeltagare blevo över utsikten, att de neutrala folken skulle på detta människovänliga sätt räcka en verklig fredens hand till de krigförande mitt i vapenbraket. Men när en sådan fråga kommer till ett parlament, då finnes icke möjlighet att uppbringa ett intresse för en sådan sak, och då är det också för tidigt, naturligtvis, ty allt skall ju här bliva för sent.

För att visa, att detta förslag icke är någon förflugen tanke, vill jag ytterligare meddela, att när förslaget väcktes, telegraferades det antagligen av någon korrespondent till några ställen i Europa. Några dagar efteråt fick jag nämligen från de neutrala ländernas liga (Ligue des pays neutres), med säte i Lugano — en samman slutning som motsvarar Antiorlog i Holland men närmast sammanför fredstankarna hos de latinska folken — först ett telegram, där man på det livligaste instämde i motionen (applaudissants chaleureusement votre projet etc.), och sedan fick jag ett brev, vari de förklarade, att de voro mycket glada över att en sådan sak kommit fram officiellt och kunde komma under debatt, och de hoppades det bästa av denna sak.

Det är klart att det hjälper icke med att bara enskilda och föreningar syssla med denna sak. Om det skall bli något av, måste det taga formen av ett officiellt framträdande från de neutrala ländernas sida. Därför är det också viktigt att söka påkalla uppmärksamheten på denna sak, och då det icke skett på annat sätt, har jag tillåt mig att göra det nu, till den kraft och verkan det hava kan. Men som sagt, detta är något som skulle väcka det mänskliga hos människorna. Ingenting sådant synes kunna vinna avseende i parlamentet. Jag förstår icke, hur de äro beskaffade, men det är något underligt med dem.

Jag har, herr talman, med dessa ord velat yrka bifall till motionen.

Vidare anfördes ej. Sedan herr talmannen, som ånyo övertagit ledningen av förhandlingarna, framställt propositioner i ämnet, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.

Ang. införande
av ett världs-
språk.

Till behandling upptogs härpå andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av herr Lindhagens motion, nr 316, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av ett världsspråk.

Uti en inom andra kammaren avgiven och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 316, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande på vad sätt i och för nationalitetsfrågans rationella lösning initiativ skulle kunna tagas från svensk sida för åstadkom-

mande av officiell internationell överenskommelse om införandet av ett världsspråk. Ang. införande
av ett världs-
språk.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda någon andra kammarens åtgärd. (Forts.)

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herr *Bengtsson* i Göteborg, som ansett att utskottet bort tillstyrka bifall till motionen.

Utskottets hemställan upplästes, varpå

Herr *Bengtsson* i Göteborg yttrade: Herr talman, mina herrar! Jag anser, att denna fråga är en så pass viktig sådan, att man icke bör avspisa den med att ämna avslå motionärens hemställan. Utskottet har emellertid kommit till ungefär samma resultat som i fråga om monarkismens biinstitutioner, som nyss var på tal.

Nu vill jag erinra om att 1915 kom utskottet till det resultatet, att det tillstyrkte motionen om ett världsspråk. Beklagligt nog kan man konstatera, att utskottets ordförande, som var med om bifall vid förra tillfället, nu har ansett sig böra gå med på avslag. Utskottet säger, att det till fullo behjärtar det stora gagn som världsspråket skulle medföra, men att det under den närvarande tiden, då de mellanfolkliga förbindelserna äro i så vidsträckt omfattning avbrutna, icke anser sig kunna gå med på en skrivelse till Kungl. Maj:t om vidtagande av några åtgärder. Märkas bör, att utskottet dock år 1915 utskickade ett frågeformulär till åtskilliga, bl. a. till ordföranden i landsorganisationen. Och denne ansåg, att det vore mycket värdefullt för arbetarklassen och för hela folket, om ett världsspråk kunde införas, genom vilket man kunde på ett lättvindigt sätt meddela sig med varandra på kongresser och vid andra tillfällen. Vidare tillfrågades ordföranden i Svenska freds- och skiljedomsföreningen, och han yttrade beträffande sakens betydelse för fredsfrågan, att reformen skulle kunna mycket bidra till att utveckla och befästa fredstanken bland jordens folk. Vilken ofantlig betydelse skulle ej en bok för fredssaken få, om den vore skriven på ett språk, som de flesta människor kunde läsa! Vidare tillfrågades ordenschefen i Sveriges storloge av I. O. G. T. Han säger: »Samarbetet är i vissa fall och i vissa tider rätt livligt, men alltid vållar språket svårigheter, ibland så stora att ett samarbete, hur önskligt det än skulle vara, är alldeles uteslutet.»

Man finner det alltså vara helt naturligt, att ett världsspråk som det här ifrågasatta, skulle vara till stort gagn, och man har ju egentligen icke principiellt något emot detta, efter vad jag kan förstå. Det råder endast tvist om vilket språk som kan vara det bästa, ido eller esperanto, och man vet icke, vilket man skall föredraga.

Jag har då ansett, att frågan bör föras fram, och ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Ang. införande
av ett världsspråk.
(Forts.)

Vidare anförde

Herr Ericson i Funäsdalen: Herr talman, mina herrar! Denna fråga är ju också av utskottet avfärdad med tämligen få ord, och vi få väl antaga, att ordföranden har samma uppfattning om den, som framgår av det betyg han gav frågor i allmänhet, som bliva hänvisade till femte tillfälliga utskottet, nämligen att de voro mindervärdiga. Men det ser verkligen ut, som om det påståendet icke skulle hålla streck. Dels har utskottet i de få ord, som det kommit med i sin motivering, sagt något som icke tycks tyda på att den skulle var så värdelös, då utskottet börjar med att erkänna, att det till fullo behjärtar det stora gagn som detta världsspråk skulle medföra »ej minst för den allmänhet, vilken icke haft tillfälle att genom resor eller långvariga skolstudier skaffa sig färdighet i att tala eller skriva ett flertal språk». Det ser verkligen ut, som om det skulle vara synnerligen värdefullt, om man går ut ifrån den motivering, som utskottet till en början framfört.

Sen kommer orsaken, varför man icke kan vara med om att tillstyrka motionen, och det är, att det icke kan vara lämpligt att föra fram denna fråga i den närvarande tiden, då de mellanfolkliga förbindelserna äro i så vidsträckt omfattning avbrutna. Det är väl icke heller någon som egentligen haft en tanke på att Kungl. Maj:t skulle vara så snart färdig med att realisera den tanke som av motionären här framförts, att de nu avbrutna förbindelserna icke skulle hinna till dess återknytas.

Denna fråga har förut behandlats vid 1911, 1912 och 1915 års riksdagar och har ju då icke just blivit så välvilligt behandlad av riksdagen, fastän den sista gången lyckades få majoritet för sig inom femte tillfälliga utskottet. I motsats till en stor del andra frågor, som av detta utskott blivit behandlade, har verkligen denna fråga vid dessa tillfällen fått en något gynnsammare behandlingsmetod. Den har åtminstone varit föremål för verklig prövning, och för att sätta sig in i frågan gjorde utskottet såväl år 1912 som år 1915 synnerligen energiska försök att införskaffa något material att bygga på. Det framställdes särskilt till en del vetenskapsmän en fråga, huruvida de ansågo, att världsspråket för deras vetenskapsgren var av något verkligt värde. Man kan ju förstå, att de svar som ingingo blevo något olika, då ju somliga vetenskapsgrenar givetvis icke hava samma behov av ett världsspråk som andra.

Det är ju också självklart, att många av vetenskapsmännen icke kunde för sin egen speciella vetenskaps del hava behov av ett världsspråk, såsom till exempel den historiska vetenskapen, ty det är ju givet, att den får röra sig med de språk, som ha varit, och icke med det, som skall komma. Och med flera andra vetenskaper är det likadant. Emellertid säger utskottet, under hänvisning till de svar man fått, att »av de svar som ingingo från dessa vetenskapsmän framgick det, att samtliga tillfrågade inom vissa vetenskapsgrenar ansågo, att deras vetenskaper ej skulle ha någon nämnvärd nytta av ett konstgjort världsspråk» — detta var vad man mycket väl kunde förstå.

redan innan man skrev och begärde utlåtande härom — »under det att meningarna voro delade bland representanterna för språkvetenskaperna». Det är givetvis dessa vetenskapsmän, vilkas omdömen om behovet och gagnet av ett världsspråk för vårt bedömande av frågan kunna ha nägonting att betyda. Dessa vetenskapsmän på ett par undantag när voro därom överens, att önskemålet var mycket behjärtansvärt. Beträffande åter lämpligheten av att Sverige, ett så litet land, ginge i spetsen för att framföra ett sådant önskemål, uttalade sig särskilt en mycket högt värderad vetenskapsman, professor Ernst A. Koch, som lämnade följande svar: »Det är alltid bekvämare att lägga händerna i kors, låta andra utföra arbetet och sedan själv vara med om att njuta av frukterna. För mig skulle det te sig som en heder för Sverige, om det i allt, som gäller ett sunt, praktiskt mellanfolkligt framåtskridande, intoge en plats, som motsvarar dess höga, även av utlandet prisade kultur. Jag tror ej, att det skulle inom den civiliserade världen uppfattas som ett oblygt tilltag, ifall ett initiativ i den ifrågavarande motionens syfte gjordes utav Nobelstiftelsens, de djärva upptäcktsfärdernas och den höga folkbildningens hemland.» Jag tror, att t. o. m. ordföranden i femte tillfälliga utskottet skall få svårt att finna något lika vägande auktoritetsuttalande *emot* förslaget.

Ang. införande
av ett världs-
språk.
(Forts.)

Nu skulle man ju kunna säga, och det sades visst också inom utskottet, att när frågan så nyligen legat före i riksdagen och då lidit nederlag, vore det inte skäl att nu så kort därefter upptaga den. Ingenting har sedan dess inträffat, påstås det, som kunde berättiga att frågan på nytt föres fram. Men jag undrar verkligen, om inte något har inträffat. Det är sant, att världskriget redan då rasade, men nu har det i alla fall brett ut sig till bra mycket större områden. Många märkliga tilldragelser, som man då inte hade någon aning om, ha också sedan dess inträffat, först och främst en sak, som ligger oss ganska nära, nämligen det, som i dessa dagar utspelas på andra sidan Östersjön. Där är ju fråga om en stor stat med många undertryckta nationer, som ha suckat efter frigörelse, och det kan aldrig förnekas, att olikheten i språk för den stora massan av folken lägger oöverstigliga hinder i vägen för att den skall kunna på något sätt få något medinflytande, då det gäller att organisera de mellanfolkliga förhållandena. Det är ju ett faktum, att även när det är fråga om en enkel kongress, t. ex. kongresser sådana som hållas av nykterhetsorganisationerna eller de fackliga organisationerna, är man fullständigt urståndssatt att till representanter utse dem, som egentligen uppbära dessa rörelser, utan man måste för detta ändamål vända sig till en folkklass, som inte har så mycket med dessas livsintressen att göra i vardagslag utan först då det gäller att stå som representanter för det fullbordade arbetet. Jag må verkligen säga, att här är en fråga av verkligt folklig betydelse, ett önskemål som folken måste föra fram. Om detta nu kan påskyndas genom ett beslut av riksdagen, det kan jag naturligtvis inte avgöra, men i alla fall anser jag åtminstone, att man har full rätt att understödja de strävanden, som motionären här gjort sig till tolk för.

Ang. införande
av ett världs-
språk.

Jag skall därför herr talman, be att få yrka bifall till reservationen, viket är detsamma som till motionen.

(Forts.)

Herr *Hage* instämde häruti.

Herr *Eurén*: Som vi alla veta, är det ganska vittflygande planer om världsutvecklingen å bane här i vårt land, utgångna synnerligen från vår ärade borgmästare Lindhagen: vi skola ha världsregering, vi skola ha världsparlament, vi skola ha världsspråk och jag vet inte allt vad för världsomfattande saker.

Nu kan jag inte, såsom många här tyckas göra, som ivra för denna sak, tro att det har så stor och välsignelsebringande betydelse, om ett världsspråk kommer till stånd, att vi fördenskull skulle göra både ekonomiska uppoffringar och offra våra krafter vid skolor och undervisningsanstalter, för att kunna få denna sak till stånd och genomförd i vårt land. Det anfördes av en talare här såsom skäl för att det skulle vara bra att i de olika länderna ha ett världsspråk, att det för Ryssland skulle ha varit av en stor betydelse, om man haft ett gemensamt språk under nu rådande förhållanden. Jag är av en motsatt uppfattning, då jag tänker på, hurusom det visat sig, att den ryska revolutionen gått väldigt fort även utan något i landet gemensamt språk, det hade kanske gått mindre väl, om det varit ett gemensamt språk i Ryssland. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr *Lindhagen*: När jag hörde den siste talaren yttra sig, förstod jag, hur oändligt lång väg vi ha ännu att gå här i världen, innan vi komma någon vart. Jag trodde, att denna fråga skulle kunna åter framföras i år, därför att jag satt den i samband med nationalitetsfrågan och hela världen nu omsider börjar bli enig om att den senare saken måste lösas. Det står ju också först på det program, som utfärdats från den provisoriska regeringen i Petrograd. Uppgiften är att få en naturlig statsindelning i stället för den nuvarande onaturliga, en statsindelning, som är i möjligaste mån grundad på nationaliteterna. Men om man väl kommit därhän och därigenom också fått ett stort nytt inslag i strävandena att upprätthålla fred för framtiden, är det en sak, som återstår, och det är förmedlandet av den andliga gemenskapen mellan dessa nationer. Den kan inte förmedlas annat än genom att de förstå varandra. Det är visserligen redan nu några privilegierade inom olika nationer, som kunna ha lärt sig ett, möjligen två eller tre av de andras språk, men för att hela nationerna skola förstå varandra, måste de ha ett gemensamt tungomål, som alla kunna begripa på alla håll. Bristen på ett sådant gemensamt tungomål blir så mycket kännbarare, som just med en naturlig statsindelning och med de fredliga förhållanden, som växa upp i dess spår, behovet av en sådan gemenskap efter min uppfattning kommer att växa ofantligt.

Denna fråga om ett världsspråk är en gammal tanke. Det har arbetats mycket på den, och på sista tiden har saken ryckt framåt i de olika länderna. Man har också funnit, att i fall det skall bli

*Ang. införande
av ett världs-
språk.
(Forts.)*

ett konstgjort språk, som de flesta, vilka sysselsätta sig med saken, anse nödvändigt, bör språkformen esperanto ido — de tillhöra samma grupp, ido kallas också reformesperanto — vara den grundval, på vilken man bör kunna komma till någon överenskommelse. Det är vetenskapsmän, som arbeta för detta, det är affärsmän, som arbeta för detta, det är jurister, som arbeta för detta, det är folkens djupa led, som arbeta för detta, men, för att vinna något resultat, och det är allas mål måste eftersträvas, att de officiella statsmakterna taga upp saken och genom en internationell överenskommelse bli överens om att för det första antaga en viss språkform såsom världsspråk och vidare att införa den i alla länders skolor.

Men då möter man här precis samma svårigheter som alltid hos parlament och regeringar. De kunna icke på villkor, utan att det går till yttersta nödvändighet förmås att sysselsätta sig med sådana ämnen, som ha en omgestaltande betydelse för folkens djupa led, vilket har en ofantlig betydelse för både folket och för hela mänskligheten.

Det har gjorts försök i Sachsiska representationen, där saken dock väckt en viss anklang. I tyska riksdagen har visst en erinran därom en gång förekommit. Och så ha vi ju försökt att få fram frågan i svenska riksdagen. År 1911 gick det ganska bra, då var det inom andra kammaren ej långt från majoritet för ett sympatiut-talande. Men reaktionen vilar över oss, det går utför och utför även på detta område, naturligtvis. 1915, då saken senast var före, var det dock majoritet i utskottet. Nu är det inte det längre. Jag kan inte förstå, att det inte även för ett parlaments medlemmar någon gång skulle kunna gå upp, vilken i eminent mening praktisk fråga detta egentligen är. För det första skulle den babyloniska förbistringen, som blir allt större och större i samma mån som folk, som varit skjutna åt sidan i kulturutvecklingen, träda fram och göra sina anspråk gällande och de olika munarterna då också göra sig gällande, blir det omöjligt att behärska så många levande språk ens för ett tillräckligt antal särskilt kunniga, som skulle kunna förmedla gemenskapen folken emellan. Vidare bör man kunna förstå, om ett lättlärt språk blir genomfört i alla världens skolor, så att menige man överallt lär sig det, vilken lyftning detta skall bli för alla. Hela världen blir faktiskt därigenom vårt gemensamma fädernesland. Vi kunna samråda med andra folk, vi kunna fara bort till andra länder vilka som helst och ändå bli förstådda, vi bli en mera integrerande del alla i den stora mänsklighetens familj. Detta är således en demokratisk fråga av eminent betydelse. Det skulle också ha sin stora betydelse för skolorna. Där behöva ju schemata reduceras högst betydligt för en del ämnen för att lämna rum för alla de andra nutida kraven. Om det nu en gång blev så i världen, att man lärde sig sitt eget modersmål och dessutom ett gemensamt tungomål, vilken lättnad skulle icke detta medföra i undervisningsväsendet och vilka kostnader och hur mycket arbete skulle icke inbesparas i inlärandet av ett eller flera invecklade utländska språk.

Jag vet inte, om jag här i kammaren någon gång talat om en

Ang. införande
av ett världs-
språk.
(Forts.)

episod, som först väckte mitt medvetande om betydelsen av denna sak. Det var på den stora internationella socialdemokratiska kongressen i Köpenhamn 1910. Där voro över 1,000 ombud församlade från alla världens delar, kan man säga. Det var inte tillåtet att på den kongressen hålla anföranden annat än på tyska, franska och engelska, och så snart någon talade på ett av dessa språk, fick han det anförda summariskt översatt på de två andra språken, vilket ju innebar ett synnerligt privilegium för dessa tre språk. Nå, dessa personer, som själva kunde dessa tre språk, sutto nere i salen, men på läktarna runt omkring sutto de talrika skandinaviska representanterna, av vilka — med undantag av ett högst obetydligt antal privilegierade, som nödtorftigt lärt sig eller, det var kanske fallet med en och annan, till och med voro skickliga i ett eller flera av de tre språken — den stora mängden icke förstod vad som sades, och den hade inte heller tillfälle att tillkännage sina egna erfarenheter, ehuru den satt inne med sådana i lika hög grad som de andra representanterna där nere i salen. På det sättet sutto de skandinaviska representanterna där som överksamma lemmar i församlingen; inte fingo de tala sitt språk, och inte förstodo de vad som talades under kongressen. När då kongressen slutligen skulle åtskiljas, skulle de danska värdarna avtackas. Då var det en representant — det var förresten herr Branting — som tog sig orådet före att emot programmets bestämmelser tala på ett skandinaviskt språk, nämligen svenska, och det var alldeles märkvärdigt att se vad detta hade för verkan på läktarnas folk. För första gången kände de sig hemma, för första gången förstodo de vad som sades. När man säger några ord för att tacka en värd, så kan det ju inte sägas något så märkvärdigt, men det blev i alla fall entusiasm, och det kom applådsalvor från läktarna, som jag förut inte sett motsvarighet till under hela kongressen. Och så inträffade också något annat, och det var, att de bullrande representanterna för de stora språkfamiljerna därnere, som hade fört ordet hela tiden — de voro verkligen ganska bullrande — plötsligt blevo alldeles tysta, och de blickade upp till de stormande läktarna. Vad hade inträffat? Jo, språkfamiljernas överklass hade i språkfamiljernas underklass däruppe upptäckt ett nytt folk.

Detta gjorde på mig ett så djupt intryck, att jag förstod, att så här kan det inte få gå i längden. Man kan inte internationellt rådgöra med varandra, om man inte lärt sig förstå varandra. Ju mer man tänker på denna sak, och ju mer man studerar alla de nitiska förespråkarnes arbete för denna sak och skärskådalar allt vad de göra för densamma, får man en levande insikt om vilken ofantligt stor och praktisk fråga detta är icke minst för vårt folk, som ju dock talar ett språk, som inte har så stor kurs på världsmarknaden.

Jag skall sålunda, herr talman, be att få yrka bifall till motionen.

Herr Löwegren: Jag skall fatta mig mycket kort och försöka att icke riva upp någon ny debatt i denna fråga, vilken varit grundligt diskuterad vid föregående tillfällen här i kammaren. Se-

nast 1915 har ju såväl utskottet som kammaren genomdiskuterat dem. Då har kammaren med stor majoritet avslagit förslaget. Kammaren har sedan dess icke undergätt någon förändring, och det är ju därför ganska lönlöst, har det tyckts mig, att frågan nu åter skulle framföras, i synnerhet som just den nuvarande tidpunkten icke kan anses vara sådan, att man kan åstadkomma någonting genom ett regeringsinitiativ härvidlag.

*Ang. införande
av ett världs-
språk.
(Ports.)*

Jag vill dessutom endast ha sagt, att jag tror inte, att utskottets ledamöter i allmänhet fullständigt underskriva herr Kuréns yttrande, ty vi stå väl på fullkomligt olika ståndpunkter därvidlag.

För mig har det tyckts, att tidpunkten nu icke var lämplig. Därtill har kommit den omständigheten, att man väl kan ha sina dubier om denna fråga egentligen nu är färdiglost i den grad, att den verkligen kan bli omhändertagen av en regering. Är det inte så, att åsikterna i vetenskapliga kretsar stå synnerligen delade? De finnas, som tro, att man äntligen utarbetat någonting, som skulle kunna bli ett internationellt hjälpspråk, under det andra tro, att man ännu inte nått därhän. Att nu vilja att riksdagen utan vidare skall acceptera det förslag, som här är framlagt av herr Lindhagen, tyckes mig vara ännu ett utslag av denna kolartro, som nu en gång är herr Lindhagens, att bara man får riksdagen att gå med på en skrivelse till Kungl. Maj:t, lösa sig alla saker så utomordentligt väl av sig själva. Jag tror, att frågan om ett världsspråk hör till vad som bör mogna av sig självt; först då det är moget, är tidpunkten inne för att statsmakterna verkligen skola kunna göra någonting. Jag tror nämligen inte, att statsmakterna kunna på något sätt dirigera språkens utveckling. Frågans verkliga lösning hör hemma på ett annat område, det är bara den sista formella åtgärden, som kan vidtagas från regeringarnas sida.

Herr Lindhagen talar för övrigt alltid så mycket om folkets djupa led och talar om att parlamenten sätta sig mot alla stora nya reformer. Det där sättet, att herr Lindhagen alltid tager monopol på att tala på folkens djupa leds vägnar verkar i längden enligt mitt förmenande litet misstänkt. Jag tror, att ingen av oss kan uttala något bestämt om vad folkens djupa led tänka, allra minst i en sådan här fråga. Men om det emellanåt kommit spontana uttryck av tacksamhet till herr Lindhagen för en eller annan av hans motioner från personer, omfattande en försvinnande liten bråkdel av det svenska folket är herr Lindhagen strax på det klara med, att folkens djupa led stå bakom honom. Jag tror inte, att så är fallet, och jag tror, att i denna fråga, liksom i andra, är det nödvändigt att sakligt granska frågan.

Jag tror därför, att det inte är värt att allt för tidigt hoppa på sådana här saker och allra minst att göra det under nuvarande förhållanden. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Jag kan knappast träffa någon, mellan vilkens ståndpunkter i sådana här frågor det synes vara en sådan avgrund, som just mellan ordförandens i femte tillfälliga utskottet

Ang. införande
av ett världs-
språk.
(Forts.)

och min. Det är verkligen otur för mig, att herr Löwegren fått ordförandeskapet i detta utskott. Därför lönar det sig inte heller, att vi resonera om den saken. Det finnes inga beröringspunkter kan man säga, utan det är bara nej, nej från det hållet, när jag säger ja, ja.

Tidpunkten är heller aldrig inne för herr Löwegren, utan han vill alltid, att vi skola vänta. Det är denna moderna miljödyrkan, som gör, att människornas vilja ingenting betyder, utan vi skola vänta på att andra göra något färdigt, och sedan kommer man och hoverar sig och säger: »nu äro vi med om saken», och så flyter man ovanpå. Det var en tid, då viljan spelade en roll i mänsklighetens utveckling, men numera har det blivit en lära, att viljan betyder platt ingenting, utan det är det fullständiga stillaständet i tanke och handling och väntandet på att någonting skall komma av sig självt, det är det, som är vår uppgift, och det är vår uppgift i parlamenten framför allt, och aldrig blir någon fråga mogen, förrän den blir färdig av sig själv. Det är mot detta system som jag här vill reagera, därför att det inte är rätt.

Vad nu denna fråga angår, talar jag av erfarenhet, och utan erfarenhet har man inte stort mycket att komma med. I detta fall för jag ingen talan för de djupa leden efter uppdrag. Saken intresserar mitt eget förnuft. Jag har dessutom fått veta och funnit, att de djupa leden själva försöka mångenstädes arbeta fram denna sak. De bilda föreningar, de upprätta tidningar och tidskrifter, och jag har sett detta arbete på nära håll. Världsspråksfolket har t. o. m. bildat en särskild centralbyrå i Bern, som har till uppgift att försöka få saken upptagen av de officiella statsmakterna. Man menar att de olika ländernas statsmakter måste i sista hand omhändertaga saken och sammankalla en officiell konferens. Men att få dessa statsmakter i gång, tycks inte vara möjligt, ty alla svara som herr Löwegren: »saken är inte mogen för mig, alltså är den inte mogen i världen, och min vilja kunna ni aldrig få att röra sig ett spår för att hjälpa edra intressen». På annat sätt är jag inte alls talesman för någon folkmening.

Slutligen framhålles naturligtvis så, att just denna tidpunkt är alldeles särskilt olämplig för att sysselsätta sig med, hur man skall ordna världen efter krigets slut. Det tar jag för givet, att de flesta här äro eniga om, en stor del åtminstone. Men utanför riksdagen, är det alldeles tvärtom. Där anses, att just nu bör man försöka få förslag färdiga, så att man inte kommer för sent. Det är den allmänna uppfattningen, men här kommer man aldrig tillräckligt sent utan bara för sent, det är en vanlig parlamentarisk lösen.

Herr Ericson i Funäsdalen: Jag vill först erinra om, att det är en ganska egendomlig vändning, som ordföranden i femte tillfälliga utskottet nu gör inför kammaren. Jag hörde verkligen inte riktigt, hur han uttryckte sig, men jag tyckte, att han sade, att han ansåg det vara för tidigt att nu hoppa på denna fråga. Lik-

väl har han två år förut var med om att i femte tillfälliga utskottet tillstyrka den motion, som han här försöker slå ihjäl.

Men det var egentligen inte detta, som uppkallade mig, utan det var något annat i hans sista anförande, som jag inte kan låta få förbli oemotsagt. Det var, då han nämnde något om att herr Lindhagen talade så, som om han skulle ha monopol på att tala på småfolkets vägnar. Jag blev verkligen åtskilligt förvånad över att höra ett sådant yttrande från ordföranden i femte tillfälliga utskottet. Nog tror jag väl, att han, likaväl som jag förmodar de allra flesta av kammarens ledamöter, har en känsla av att när herr Lindhagen säger, att han talar i småfolkets intresse, är han bra mycket mer berättigad därtill än någon annan.

Jag ber fortfarande att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Löwegren: Eftersom herr Lindhagen ledde in debatten på detta filosofiska resonemang om viljan, som han förut i dag varit inne på, skall jag mycket kort be att få replikera, att därför, att man inte går med på vilket omoget förslag som helst, som kommer fram i riksdagen och därför att man inte anser sig böra i riksdagen framföra alla möjliga sådana förslag motionsvis, saknar man inte vilja att göra någonting, herr Lindhagen. Det är säkerligen så många andra områden, där man kan sätta in sin vilja, än att arbeta på ett världsspråk, så att om man inte omedelbart går med på en sådan motion, bör därför inte något tal om viljelöshet uppkomma.

Så skall jag erkänna fullkomligt ärligt inför kammaren, liksom jag förut gjort det i utskottet, att för två år sedan trodde jag, att frågan låg litet annorlunda och bättre till, än jag nu kommit till insikt om. Det är den erfarenhet, som herr Lindhagen alltid talar om, som gjort, att jag kommit till den uppfattningen.

Herr Lindhagen: Kanske herr Löwegren ville tala om, vari denna erfarenhet består och vilka studier han gjort för att komma till detta resultat. Min erfarenhet är att frågan gått framåt på senare tider.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller femte tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. införande
av ett världs-
språk.

(Forts.)

Vinner Neij, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 64 ja mot 27 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10.

Slutligen föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av herr Lindhagens motion, nr 317, om skrivelse till Kungl. Maj:ts angående åstadkommande efter fredslutet av ett förnuftigt ekonomiskt samarbete mellan alla stater; och blev utskottets hemställan av riksdagen bifallen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial, nr 37, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i två frågor rörande anslagen under riksstatens fjärde huvudtitel;

sammansatta bevilnings- och lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen den 17 april 1916 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m. samt lag om fortsatt tillämpning av nyssnämnda lag;

bankoutskottets memorial, nr 21, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets utlåtande nr 17, angående ifrågasatt utredning om beredande av pension åt den hos skogsvårdsstyrelserna anställda personal; samt

lagutskottets utlåtanden:

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärv av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri; och

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

§ 13.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Sundström</i>	under	7	dagar	fr. o. m.	den	24	mars,	
» <i>Holm</i>	»	10	»	»	»	23	»	
» <i>Gustafsson i Örebro</i>	»	2	»	»	»	23	»	
» <i>Igel</i>	»	8	»	»	»	24	»	
» <i>Rune</i>	»	5	»	»	»	23	»	
» <i>Andersson i Gävle</i>	»	4	»	»	»	22	»	
» <i>Bäckström</i>	»	5	»	»	»	24	»	
» <i>Christiernson</i>	»	3	»	»	»	22	»	och
» <i>Pålsson</i>	»	3	»	»	»	22	»	.

Kammarens ledamöter åtskildes häröfter kl. 11,44 e. m.

In fidem
Per Cronvall.